АДОЛАТ ҲАР ИШДА ҲАМРОҲИМИЗ ВА ДАСТУРИМИЗ БЎЛСИН!

ИНСОН ва ҚОНУН

2002 йил 7 МАЙ сешанба № 18 (274)
Сотувда эркин нархда

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ГАЗЕТАСИ
1996 йилнинг январидан нашр этилади

9 май — Хотира ва Қадрлаш куни

“СЕН ДОИМ ҚАЛБИМИЗДАСАН, ЖИГАРИМ”

Бундан, чамаси, уч-тўрт йил муқаддам, аниқроғи, айни қовун пишиғи маҳали Тошкентда ишлайдиган набирам қишлоққа келиб, «Юринг, момо, шаҳарга олиб кетаман», деб туриб олди. Унга «қўй, болам, йўл олислик қилади, ёшим ҳам юзга чиқди, тинчгина уйда ўтирай», десам ҳам, қўярдақўймай Тошкентга олиб келди. Ўшанда набирам мени нега шаҳарга олиб кетиш ҳаракатига тушиб қолганини айтмаган эди. Бу кейин маълум бўлди. Шаҳар келгач, эртаси куни у Мотамсаро Она ҳайкалини зиёрат қилгани олиб борди. Ишонасизми, Она ҳайкалига кўзим тушди-ю, юрагим тўлқинланиб кетди. Мен Онанинг кўзларини танидим. Унинг қарашлари, мунғайиб туришларини танидим. У менинг ўттизинчи, қирқинчи, эллигинчи йилларда оталари, эрлари, фарзандлари, қариндош-уруғлари қирғин қилинган жигарларим — сингилларим ва опаларимга ўхшар эди. Катта рўзғори хонавайрон бўлгач, ҳар куни йўл ёқасига чиқиб, мунғайиб ўтирадиган энамга ўхшар эди. Мотамсаро Она ҳайкали пойида ўтириб мен уларнинг руҳларига бағишлаб дуойи фотиҳа ўқидим, шу ёшгача кўрган-кечирганларимни бирма-бир хотирладим.

Ёдимда, отам савдогар эди. Бировдан кам, бировдан зиёд яшаб турган эдик. Бир алғов-далғов замонлар бошланди. Аввал юртнинг бойман деганлари қирғин қилинди. Ундан сўнг мулла битган элдан бадарға бўлди. У замонларда мулла дегани, ҳозирги замоннинг ўқимишли, олим одамлар дегани билан баробар бўларди. Ҳаммасини шўро ҳайдаб кетди.

Шўродан аввал кўп йигитларни оқпошшо деган уйинг куйгур мардикорга ҳайдаб кетди. Қишлоғимизда ҳар йигитлар бор эдики, юрганда қадамидан юлдуз чақнарди. Шу мардикорга кетганлардан ким қайтди, ким қайтмади?! Кейин элда яна тус-тўполон бошланди. Қочган ким, қувган ким ҳеч ким билмайди. Элнинг бошига қора кун туғди. Мардикордан қолганларни мажбурлаб шўрога аскар қилдилар.

Шу қув-қувларда отам ўлиб кетди. Ўлмаган қул кўраверар экан. Энди-энди эл тинчиди деганимизда, “колхоз” деган бир балои азим бошланди. Уйида иккита қора моли бор ҳам қулоқ қилинди. Мардикордан ҳам, шўрога аскар олишдан ҳам буниси ёмон бўлди. Ё чориғингни судраб камбағал бўлишинг керак, ё сибир бўласан.

Тағин денг, ўша йиллари дард устига бало деганларидек, юртнинг бошига бир очарчилик тушди. Худо қарғаганни пайғамбар ҳассаси билан туртади, деб бежиз айтишмаган. Бугун айтсам, балки кўпчилик ишонмас, аммо кафтдеккина қишлоғимиздан ҳар кун икки-уч тобут чиқарди. Ҳаммаси очликдан шишиб ўлганлар...

Ўша замонларда одамлар ажалдан кўра кўпроқ колхознинг раисидан қўрқадиган бўлиб қолганди. Колхоз раиси деганда ҳозир ҳам кўз олдимга ўрма қамчи билан орқаси қирқ ямоқ бўлиб кетган қўйлагим кўринади. Қамчи қаттиқ тегмасин, деб елкаларимизга қўйлакнинг остидан увада тиқиб олардик.

Эрим раҳматли, шўронинг хизматини қилди. Яна шўронинг қурбони бўлди. Ана шу очарчилик йилларида уруғликка ажратилган ғалладан бир-икки оч оилага бериб юборган экан. Уйга келиб чуқур-чуқур “уф-ф” тортди. Далага чиқиб “уф-ф” тортди. Мен қайдан билай, шўрлик чарм курткалик шўроларни кутиб ётган экан. Улар кун пешинга оққанда келди. Индамай олдига тушиб кетаверди. “Дод”, солиб йўлига чиққан эдим, эрим «бор, болаларга қара”, деди. Индамай қолавердим. Йўқ, болаларимнинг отаси кечга томон қайтиб келди. Тўғрироғи, унинг оти уйни топиб келди. Ўзи отининг ёлига ётиб олган. Бир бало қилиб отдан тушириб олдим. Ялиндим, ёлвордим, ҳеч нарса айтмади. Айтгани фақат “болаларга қара, уларни эҳтиёт қил”, деди. Ҳеч бўлмаса, душманларингиз кимлигини билиб қолай, дедим. Шунда ҳам айтмади. Фақат жони узила туриб, “айтсам, улар болаларимга ҳам душман бўлмасин, деб ўйлаяпман. Ҳаммасини ўзинг кўриб турибсан-ку! Кўнглингда тўгик қолмасин”, деди.

Ўшанда энди йигирма еттига кирган жувон эдим. Уч нафар фарзандим бор эди. Икки каттасини-ку, бир амаллаб улғайтирдим. Аммо кичкина қизимни асраб қололмадим. Очликдан шундайгина қўлимда жон берди. Онанинг имконсизлиги, қўлингда жон бераётган болангни асраб қололмаслик алами қанчалик оғир эканлигини фақатгина бошидан ўтказганларгина билади.

Кейин уруш деган бало бошланди.

Қишлоғимизнинг номи Кўпайи. Ана шу Кўпайининг Карим деган бир шоир табиат йигити бўларди. Ўша бир узун шеър қилувди. Ҳозир шунинг озгинаси ёдимда қолган:

Ўттиз уйлик Кўпайидан,
Жангга кетди қирқ киши.
Чолу кампир, болаларнинг,
Чандон ортди ташвиши...

Ана шу қирқ кишидан уч киши қайтди. Қолганлари қай юртларда қолиб кетди, ҳеч ким билмади.

Юртга яна очарчилик оралади. Яна ҳар кун қишлоқдан тобут чиқа бошлади. Шундай бир пайтда “Фронтга пахта керак”, деб қолишди.

Пахта экиладиган далалар қишлоғимизга қирқ-эллик чақирим чиқади. Эркакман деган урушга олинган. Тонг бўзариб-бўзармай далага етиб борамиз. Қош қорайиб, одам-одамни танимай қолгунча кетмон чопамиз.

Тўғрисини айтиш керак, ўша йилларда уруш ортида қолган аёлларга, болаларга жуда қийин бўлган. Силлани қуритадиган очлик, уйқусизлик, тинимсиз меҳнат, энг ёмони, бу азоб-уқубатлар қачон адо бўлишини билмасдан яшаш осон эмасди.

Ана шундай кунларни кўрганмиз биз, болам.

Нега бу кампирни гап халтаси очилиб қолди, деб ҳайрон бўлманглар. Бугунги кунларга қараб, ўтмишим ёдимга тушди.

Ўғлим узоқ йиллар мактабда ўқитувчилик қилди. Ҳозир пенсияда. Ана шу болагинам бир куни шундай гап топиб келди: Эна, биз энди озод бўлдик. Мустақил бўлдик. Энди юртимизга ўзимиз хўжайинлик қиламиз. Ҳамма нарса ўзимизники бўлади...

Мана озодлик ҳақидаги илк хабарни эшитганимга ҳам ўн йилдан ошаяпти. Шўронинг етмиш йиллик даврида қишлоғимиз кўчаси асфалт нима кўрмаган. Бугун худога шукр, болаларимиз мактабга ойнадек теп-текис асфалт йўллардан боришаяпти. Бирор жойга борадиган бўлсак, етти-саккиз чақирим босиб, автобус бекатига чиқардик. Бугун автобус қишлоғимизни қоқ ўртасидан ўтаяпти. Ҳаммадан ҳам газ деганлари жоннинг ҳузури бўлди. Ўтин демайсан, кўмир демайсан, гугурт чақсанг бас, уйинг иссиққина. Воҳ, бу кунларнинг қадрига етмаган одамнинг кўзлари кўр бўлади.

Одамлар ерни ҳам, сувни авайлаб ишлатадиган бўлдилар. Колхоз даврида ҳамма иш мендан кетгунча, эгасига етгунча қабилида қилинарди. Чунки ишлайсанми, ишламайсанми, бари бир эди. Бойиб кетсанг, қамалардинг ёки бор буд-шудингни бериб, қутулардинг. Шунинг учун ҳам одамлар бойишдан кўра камбағалчиликни афзал кўришарди. Худога шукр, бугун бизнинг қишлоқларда ҳам ўзига тўқлар, бойлар пайдо бўла бошлади. Бу яхшилик аломати.

Кексалигимга бориб яна гапдан чалғиб кетдим, шекилли. Президентимиз бу йилни “Қарияларни қадрлаш йили”, деб белгилаганини эшитиб яна кўксим тоғдек ўсди. Ўзининг кексаларини қадрлаган, иззат-ҳурматини жойига қўйган эл ҳеч қачон хор бўлмайди.

Мана яна бир-икки кундан кейин элимизда “Хотира ва қадрлаш куни” ўтказилади. Мен хонлик, амирлик, шўролар замонини кўрган ва мустақиллик даврида яшаётган кекса киши сифатида айтаман, ана шу ўтган даврларнинг бирортасида ҳам кексаларга бу қадар эътибор берилмаган, ўтганларнинг ёди бу қадар эъзозланмаган, кекса авлод бу қадар қадрланмаган. Шу кунларга етказганига шукр қиламан.

Қишлоғимиздан, нафақат қишлоғимиздан, балки бутун ЎЗБЕКИСТОНИМИЗДАН урушга кетиб қайтмаган, Сибирга кетиб қайтмаган, элининг озод бўлишини қабрларида ҳам кутиб ётганлар ҳаққи-ҳурмати бу кунларнинг қадрига етиш керак. Менга ўхшаган елкаси қамчиларда қаварган, тўқсондан кейин эъзоз-ҳурмат, иззат-икром нималигини кўрганлар ҳаққи-ҳурмати бу кунларни ардоқлаш керак. Бу кунларга етганлар ва етмаганлар ҳаққи ҳурмати, озодликнинг туғи тимсолида тикланган қадриятларимизни ўз боламиздек асрашимиз, авайлашимиз керак.

Менинг улуғ кун — Хотира ва Қадрлаш куни арафасида айтмоқчи бўлганларим мана шулар.

Ҳайитгул момо ДАМИНОВА,
Хатирчи тумани

Умумхалқ байрами — 9 май — Хотира ва Қадрлаш куни ўтказилиши, шунингдек, 1941—1945 йиллардаги иккинчи жаҳон урушида фашизм устидан қозонилган ғалабанинг 57 йиллиги муносабати билан ва уруш қатнашчиларини моддий рағбатлантириш мақсадида Вазирлар Маҳкамасининг қарори қабул қилинди.

* * *

Нукусда Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгесининг навбатдан ташқари сессияси бўлиб ўтди. Сессияда Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов нутқ сўзлади.

* * *

Республика Маънавият ва маърифат Кенгаши ҳузуридаги халқаро “Олтин мерос” хайрия жамғармасининг умумий йиғилиши бўлиб ўтди.

* * *

Самарқанд аэропортида АҚШнинг “Heart to Heart International” (Халқаро беғараз ёрдами) ташкилоти томонидан ажратилган 6 миллион АҚШ долларини ташкил этадиган инсонпарварлик ёрдамини топшириш маросими бўлиб ўтди.

* * *

Тошкентда Ўзбекистон Бадиий ижодкорлар уюшмасининг умумий йиғилиши бўлиб ўтди.

* * *

“Туркистон” саройида аёллар репродуктив саломатлигини таъминлаш масаласига бағишланган симпозиум бўлиб ўтди.

* * *

“Uzbekistan Airways Technics” самолёт таъмирлаш корхонаси Германиянинг “Lyfthansa Technik” компанияси билан ҳамкорлик компанияси билан ҳамкорлик қилишга келишиб олди.

Qonun va biz

СУД ҚАРОРИ ИЖРОСИ БИЛАН КУЧЛИ

Ҳуқуқий демократик жамиятда суд ҳокимияти муҳим ўрин тутади. Шу боис, Олий Мажлиснинг иккинчи чақириқ олтинчи сессиясида **“Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида”**ги Қонун қабул қилиниб, ижроси амалга оширилмоқда. Айтиш жоизки, мазкур Қонуннинг қабул қилиниши мамлакатимизда суд-ҳуқуқ ислоҳатларни амалга оширишдаги муҳим ва асосий қадамлардан бири бўлди. Чунки шу кунга қадар суд ҳужжатларининг ижро этилиши 1963 йилда қабул қилинган Граждапик- процессуал Кодекси меъёрлари ҳамда Адлия вазирлиги томонидан 1993 йил декабрда тасдиқланган “Ижрони юритиш қўлланмаси” асосида амалга оширилиб келинар эди. Бошқача айтганда, алоҳида суд ҳужжатлари ва бошқа органларнинг ҳужжатларини ижро этилишини тартибга солувчи ҳамда суд ижрочиси мақомини белгиловчи қонун йўқ эди.

Янги қабул қилинган қонун, суд ва бошқа органлар ижро этишнинг умумий қоидалари, ижро этилиши лозим бўлган ҳужжатлар рўйхати, ижро иши юритилишида иштирок этувчи шахслар ҳамда уларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари, мажбурий ижрони амалга ошириш асослари ва чоралари, ижро ҳаракатларини амалга оширишнинг умумий шартлари, ундирувчи қарздорнинг мол-мулки ва иш ҳақларига қаратиш тартиби, ижро ҳужжатини ижро этмаганлик учун жавобгарлик, суд ижрочисининг мақоми ва бошқа ижро иши билан боғлиқ бўлган ҳолатлар аниқ белгилаб берилди.

Ҳозирда суд ижрочиси мазкур қонунга асосланиб, ўз номидан мустақил равишда ижро ҳаракатини амалга ошириш учун қарорлар қабул қилиш, ижро ишини қўзғатиш ёки тугатиш, жарима солиш ва бошқа мазмундаги қарорларни чиқариш ваколатига эга.

Булардан ташқари, суд ижрочисининг ваколатларига ижро ҳаракатларини амалга оширишда зарур бўлган ахборот, тушунтириш ва маълумотлар олиш, қарздор корхона, муассаса ва ташкилотларда ижро этилиши лозим бўлган ҳужжатларнинг юритилишини текшириш, ижро ишини амалга оширишда иштирок этаётган жисмоний ва юридик шахсларга топшириқлар бериш, қарздорлар эгаллаб турган ёки уларга тегишли бўлган бинолар ва омборларга тўсиқсиз кириш, уларни кўздан кечириш, зарур бўлганда уларни очиш, суд ажрими асосида эса, бундай ҳаракатларни бошқа шахслар эгаллаб турган бино ва омборларда ҳам амалга ошириш, қонунга мувофиқ мол-мулкни хатлаш, олиб қўйиш, сақлашга топшириш ва реализация қилиш, қарздорнинг банкдаги омонатларни хатлаш, қарздорга, унинг мол-мулкига нисбатан қидирув эълон қилиш каби кўпдан-кўп ваколатлар киради.

Таъкидлаш лозимки, шундай ваколатлар билан бирга суд ижрочисиз зиммасига ҳам муайян мажбуриятлар юклатилган. Бу мажбуриятларга унга берилган ваколатлардан қонунга мувофиқ фойдаланиш, фаолияти давомида жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқ ҳамда манфаатларининг камситилишига йўл қўймаслик, иш юритишда иштирок этиш чораларини кўриш, тарафларнинг ариза ва илтимосларини кўриб чиқиш киради.

Шу ўринда мажбурий ижро ҳаракатларини юритиш тартиби тўғрисида маълумот бериб ўтиш жоиз. Қонуннинг 23 моддасига асосан, суд ижрочиси ижро ҳужжатидаги талабларни ихтиёрий равишда узрсиз сабабларга кўра бажармаса, суд ижрочиси Қонуннинг 82-моддасига асосан жисмоний шахсларга энг кам иш ҳақининг ўн бараваригача миқдорда, мансабдор шахсларга эса энг кам иш ҳақининг ўн беш бараваригача миқдорда жарима солиб, ижрони мажбурий равишда амалга оширади.

Қонуннинг мазкур моддасига асосан, қонун меъёрларининг амалда бажарилишини таъминлаш мақсадида суд ижрочилари томонидан жорий йилнинг 1 чораги давомида 243 та шахсга нисбатан 3,2 млн. сўм жарима жазоси тайинланди.

Шуни алоҳида кўрсатиб ўтиш лозимки, Қонуннинг 87-моддасида, суд ижрочисининг ўз ваколатлари доирасидаги талаблари мамлакат ҳудудида барча органлар, жисмоний ва юридик шахслар томонидан, бажарилиши мажбурийлиги белгиланган.

Энди янги Қонун судлар фаолиятига қандай таъсир ўтказгани хусусида тўхталадиган бўлсак, Вазирлар Маҳкамасининг 2001 йил 22 сентябрдаги 383-сонли Қарорига асосан Адлия вазирлиги ҳузуридаги судлар фаолиятини ташкилий, моддий-техника жиҳатидан ва молиявий таъминлаш департаменти суд қарорлари ижро этиш, судлар фаолиятини моддий-техника жиҳатидан ва молиявий таъминлаш Департаменти сифатида қайта ташкил этилган эди. Қонунга мувофиқ суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларининг мажбурий ижро этиш шу Департаментнинг ҳудудий бўлинмалари суд ижрочиларига юклатилди ва улар суд тизимидан ажралган ҳолда яхлит тизим сифатида шакллантирилди.

Департамент томонидан Қонунни ҳаётга тадбиқ этиш, суд ижрочилари бўлинмалари ишларини ташкиллаштириш, суд ижрочиларининг малакаларини ошириш борасида кўплаб ижобий тадбирлар амалга оширилмоқда. Жумладан, Қонун ижросини таъминлаш борасида Департамент томонидан амалга оширилиши лозим бўлган асосий тадбирлар дастури ишлаб чиқилди.

(Давоми учинчи бетда)

«ИНСОН ва ҚОНУН»га...
ЖАВОБ БЕРАДИЛАР

Газетанинг 2002 йил 9-апрелдаги сонида чоп этилган “Ўзганинг ҳаққи ҳазм бўлмас” мақоласида қайд этилган маълумотлар юзасидан “Ўзбекистон почтаси” Давлат акциядорлик компанияси томонидан текшириш ўтказилди.

2000-2001 йиллар давомида Бойсун филиали почта алоқа ходимлари Т. Турапов, А. Холмўминов, Ф. Азимов, С. Муҳамиддиновлар томонидан ижтимоий таъминот ходимлари билан тил бириктирган ҳолда 1117435 сўмлик нафақа пулларини ўзлаштириш ҳолатлари содир этилган. Т. Турапов, А. Холмўминовлар филиал буйруғи билан вазифасидан бўшатилган. Ушбу жиноят ишлари туман прокуратураси томонидан ўрганиб чиқилиб, айбдорларга нисбатан жазо чоралар белгиланган ва ўзлаштирилган нафақа пуллари ўз эгаларига қайтарилган. Лекин «Хўжабулғон» алоқа бўлими хат ташувчиси Ф. Азимов нафақа пулларидан 131814 сўм ўзлаштирган бўлиб, ҳуқуқ органлари томонидан аниқланган ҳолда пуллар ўз эгаларига қайтарилган бўлишига қарамай, Ф. Азимов ҳанузгача ўз ўрнида ишлаб келган. 2002 йилнинг 11 апрелидаги текширув пайтида филиал бошлиғи томонидан у ишлаб турган вазифасидан озод этилди.

Шунингдек, мақолада тилга олинган Музробод почта филиалига тегишли “Ободон” алоқа бўлими бошлиғи Ш. Бўриев ҳам пенсия пулларини ўзлаштирганлиги учун филиалнинг 2001 йил 1 августдаги 33-сонли буйруғи билан ўз вазифасидан озод қилинган ва ҳуқуқни ҳимоя қилувчи органлар томонидан тегишли чора кўрилган.

Қизириқ филиалига тегишли “Такия” алоқа бўлими хабарчиси Ж. Холмуродов ҳам пенсия пулларини ўзлаштиргани учун филиалнинг 2001 йил 22 майдаги 43-сонли буйруғи билан ўз вазифасидан озод қилинган ва ҳуқуқни ҳимоя қилувчи органлар томонидан қонуний чора кўрилган.

Шунингдек, мақолада Қизириқ, Бандихон, Бойсун, Шеробод, Ангор туманларига даврий нашрлар ўз вақтида етиб бормаётганлиги айтиб ўтилган. Ушбу йўналишда темир йўл мавжуд бўлмаганлиги сабабли, автоуловда етказиш 300 км (бориш-келиш)ни ташкил қилганлиги, йўлларнинг носозлиги ҳамда “Сурхондарё почтаси” АЖда транспорт ҳамда ёқилғи муаммоси пайдо бўлганлиги учун, даврий нашрларни ўз вақтида етказиб бериш мақсадида шахсий автоуловлар билан шартнома тузилган ҳолда амалга ошириб келинганлиги аниқланди. Текширув жараёнида ушбу муаммони атрофлича ўрганиб чиқиб, вақтли матбуотни ўз вақтида етказиб берилишини таъминлаш бўйича “Сурхондарё почтаси” АЖ раҳбариятига зарур кўрсатмалар берилди.

«Сурхондарё почтаси» акциядорлик жамияти Сурхондарё вилоят фахрийларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш “Нуроний” жамғармаси билан 2002 йил 28 мартда тузилган шартномага асосан нархи 200 сўм бўлган лотереялардан 32500 дона “Нуроний” лотореясини почта бўлимларига сотувга чиқарган. Ушбу лотореяларни нафақа пулларига қўшиб бермасликнинг олдини олиш мақсадида, уларни эркин сотувда амалга ошириш бўйича чора-тадбирлар режасини ишлаб чиқиш «Сурхондарё почтаси» акциядорлик жамияти директорига тавсия қилинди.

Сотувда мавжуд бўлган халқ истеъмол моллари ва почта товарларининг сифати ҳамда нархининг бозор нархларидан паст бўлишлигини таъминлаш, товарларни аҳолига эркин сотилиши бўйича масалаларни «Сурхондарё почтаси» АЖ кузатув кенгашида кўриб чиқилиши тавсия этилди.

Шу билан бирга мазкур мақола юзасидан 2002 йилнинг 25 апрелида “Ўзбекистон почтаси” Давлат акциядорлик компанияси кузатув кенгаши яна бир бор кўриб чиқиб қарор қабул қилди. Қарорда газетада тилга олинган ҳолатларнинг олдини олиш мақсадида “Сурхондарё почтаси” АЖ кузатув кенгашига чора-тадбирлар ишлаб чиқиш тавсия қилинди.

А.МАҲМУДОВ,
«Ўзбекистон Почтаси» Давлат акциядорлик компанияси бош директори

Islohotlar jarayoni

ҚОРАҚАЛПОҒИСТОН: КЕЧА ВА БУГУННИНГ САБОҚЛАРИ

Маълумки, 2-май куни Нукус шаҳрида Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгесининг навбатдан ташқари сессияси бўлиб ўтди. Сессия ишида Ўзбекистон Президенти Ислом Каримов иштирок этди ва маъруза қилди.

Биз қуйида истиқлол йилларида Қорақалпоғистонда юз кўрсатган тенгсиз ўзгаришлар, бугунги ҳаёти, эришаётган ютуқлари ва шу билан бирга мавжуд айрим муаммолар тўғрисида махсус мухбиримизнинг фикр-мулоҳазаларини эътиборингизга ҳавола этмоқдамиз.

Аввало шуни айтиш кераккки, бундан қарийб ўн йил муқаддам, яъни мустақиллигимизни қўлга киритиш арафасида Президентимиз Қорақалпоғистонга, аниқроқ айтганда, Орол фожиасининг маркази саналган Мўйноқ туманига буюрган эди. Эсингизда бўлса, ўша пайтда бир гуруҳ мўйноқлик оқсоқоллар юртбошимиз билан учрашгач, **“Бу одам бизнинг дардимизга шунчалик куйиб-пишади,чамаси, ўзи ҳам қорақалпоқ бўлса керак-ов,”**—деган самимий сўзлари халқ орасига тез тарқалиб кетган эди.

Мўйноқлик оқсоқолларнинг ўша пайтдаги эътирофи замирида улкан маъно-мазмун, катта ҳаётий ҳақиқат мужассам эканлигини истиқлол йилларида кечган давр тўла исботлади. Чунки Юртбошимиз олиб бораётган истиқлолнинг эркинлик сиёсати шарофати билан Қорақалпоғистонда том маънода ўзгариш, янгиланиш жараёни юз кўрсатди. Бунга мисол излаб узоққа бориш шарт эмас. Агар бугун бу заминга йўлингиз тушса, ҳар қадам бир янгилик юз кўрсатаётганига гувоҳ бўласиз. Мисол тариқасида айтадиган бўлсак, кейинги йилларда аҳолини тоза ичимлик суви билан таъминлаш мақсадида бунёд этилган Туямўйин-Нукус, Нукус-Тахтакўпир ва Нукус-Қўнғирот сув магистраллари узлуксиз ишлаб турибди.

Эндигина етмиш йиллигини нишонлашга тайёргарлик кўраётган Қорақалпоғистон пойтахти — Нукус шаҳри мустақиллик йилларида янгича чирой очди.

(Давоми иккинчи бетда)

КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҚОНУН МУҲОКАМАСИГА БАҒИШЛАНДИ

Яқинда Республика Маънавият ва маърифат кенгаши **“Референдум якунлари ва давлат ҳокимияти ташкил этилишининг асосий тамойиллари”** мавзуида илмий-амалий семинар ўтказди. Семинарда ҳуқуқшунос ва сиёсатшунос олимлар, маънавият ва маърифат ходимлари, маҳаллалар фаоллари, журналистлар иштирок этишди.

Маълумки, иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг саккизинчи сессиясида мамлакат янги тараққиёт босқичига олиб чиқадиган муҳим ҳужжат — “референдум якунлари ҳамда давлат ҳокимияти ташкил этилишининг асосий принциплари тўғрисида”ги Ўзбекистон республикаси Конституциявий қонуни қабул қилинди. Бу ҳуқуқий ҳужжат шу йил 27 январда ўтказилган референдум натижаларини қонунчилик тилида ифодалаб муҳрлаб берди. Айни чоғда мазкур Қонун давлат бошқаруви масаласида, қонунчилик ҳокимияти бўлган Олий Мажлис таркибини ўзгартириш,яъни Қонунчилик палатаси (қуйи палата) ва Сенат (юқори палата) ни ташкил қилиш, Ўзбекистон Республикаси Президентининг конституциявий ваколат муддати беш йилдан етти йил қилиб ўзгартириш ҳамда давлат қурилишига оид бошқа ислоҳотлар билан боғлиқ кўпгина муҳим масалаларни ўз ичига олади.

Анжуманда сўзга чиққанлар мазкур Конституциявий Қонуннингаҳамияти уни аҳоли ўртасида кенгроқ тарғибот қилиш масаласига алоҳида тўхталиб ўтдилар.

— Ўзбекистон фуқаролик жамиятини шакллантириш борасида муҳим қадамларни қўймоқда,—деди юридик номзоди Бобоқул Тошев. — Буларнинг барчаси Юртбошимиз раҳномолигида бошланган ислоҳотларни изчил ва қатъиятли равишда давом эттириш ва янада чуқурлаштириш имконини беради. Референдум натижалари албатта, биринчи галда, Конституцияда ва қонунчилигимизда ўзининг амалий аксини топади.

Республика Ҳуқуқий — маърифат тарғиботи маркази директори, профессор Ғафур Абдумажидов ўз маърузасида Қонунчилик палатаси ва Сенат ҳақида гапирар экан, ҳар икки палатанинг муҳим хусусиятлари тўғрисида ўз фикр-мулаҳазаларини билдирди. Қонунчилик палатаси доимий ва професионал асосда иш олиб бориши мукаммал қонунлар яратилишига хизмат қилади, — деди у. — Юқори палата — Сенат қонун лойиҳаларини яна бир бор чиғириқдан ўтказиб, уларнинг демократик андозаларга жавоб бериши ва янада ҳаётий бўлишини таъминлайди.

Республика маънавият ва маърифат Кенгаши йиғилиши иштирокчилари янги Конституциявий қонун тарғиботига оид бундай илмий-амалий семинарларни Қорақалпоғистон Республикаси ҳамда вилоятларда ҳам мунтазам ўтказишга келишиб олдилар.

Феруза САЙДАМАТОВА

ҚОРАҚАЛПОҒИСТОН: КЕЧА ВА БУГУННИНГ САБОҚЛАРИ

(Давоми. Боши биринчи бетда)

Шўро замонида фақат тушлик овқат тайёрлашга қурби етадиган ва бор-йўғи иккита ресторанига эга шаҳарнинг ҳар битта кўчасида бугун ўнлаб чойхона-ю ошхона, замонавий қаҳвахоналар ишлаб турганини кўриш мумкин.

Бир сўз билан айтганда, қўй устида бўзтўрғай юмалаган бугунги кунда Қорақалпоғистоннинг хоҳлаган бурчагида «қуён сути»ни" ҳам топиш мумкин.

Айниқса, мустақиллигимиз ўн йиллиги арафасида ишга туширилган Нукус-Мискин-Учқудуқ темир йўли ҳозирнинг ўзида мингдан зиёд иш ўринларини очилишига имкон яратди.

"Элтекс" ва "Катекс" тўқимачилик мажмуиларининг шон-шуҳрати бугун нафақат Ўзбекистонда, ҳатто чет элларда ҳам эътироф этилмоқда. Нукус мармар заводи билан Хўжайли шиша заводида ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлар ўзининг юқори сифати ва харидоргирлиги билан ажралиб туради.

"Қорақалпоғистон" иссиқхона ҳиссадорлик жамияти етиштираётган турли хил кўкатлар, помидор-бодринглар Ватанимиз пойтахти бозорларини қиш-ёз бирдек таъминлаб турибди. Яна эътиборли жиҳати шундаки, айни шу мўъжаз иссиқхонада илк марта томчилаб суғориш бўйича Исроил технологияси жорий этилгани ва ҳар бир гектардан 300-350 центнердан помидор — бодринг ҳосили олинаётгани ҳар қандай одамни ҳам ҳайратга солмай қолмайди.

Устюрт ва Орол кенгликларида нефть-газ захираларини қидириш ва улардан халқимиз манфаати йўлида фойдаланиш ишлари жадал давом этмоқда.

Бундан ташқари, истиқлол йилларидаги бунёдкорликнинг мўъжизаси саналмиш Қўнғиротдаги сода заводи қурилиши қабатида йўлдош шаҳарча бунёд этилмоқда.

Қорақалпоғистоннинг истиқлол йилларидаги ҳаётидан бундай мисоларни юзлаб келтириш мумкин. Энг муҳими, бу тенгсиз ўзгаришлар жараёни истиқлолнинг эркинлик сиёсати қорақалпоқ халқининг яратувчилик ва бунёдкорлик салоҳиятини юзага чиқарганини англатади.

Албатта, бугун гап нимага эришдик-у, нимага эриша олмадик, деб санаб ўтиш эмас, балки ишни ташкил этишда айрим муаммоларнинг келиб чиқиш сабаби ва ечими тўғрисида Президентимиз сессия мажлисида таъкидлаганидек, ҳамма камчиликлар учун табиий офатни рўкач қилиш одатга айланиб қолганлиги ҳақида бормоқда.

Бугун ҳеч кимга сир эмас, кейинги йиллардаги қўрғоқчилик ва сув танқислиги мамлакатимизнинг бошқа ҳудудлари қатори Қорақалпрғистон ҳаётига ҳам ўз таъсирини ўтказмай қолмади. Айниқса, саккизта туманда бу қийинчиликлар кескин сезилди.

Бу бор гап. Буни бировдан сир тутишнинг ҳам ҳожати йўқ. Ҳамма гап пашшадан фил ясамай ана шундай бир вазиятда муаммоларга оқилона ечим топишдадир. Бу ҳол биринчи навбатда маҳаллий раҳбарларнинг зиммасига фидойилик ва ташаббус кўрсатиб ишлаш масъулиятини юклайди. Чунки етакчи фаолиятида ана шундай фазилатлар мужассам бўлса, ҳар қандай муаммонинг оқилона ечими топилмай қолмайди. Бундан ташқари, бугунги кунда Қорақалпоғистон ҳаётига назар ташласак, элим деб, юртим деб ёниб яшаётган, тадбиркорлик фаолияти билан юртга қут-барака олиб келаётган кўплаб шижоатли инсонлар борлигини кўриш мумкин.

Масалан, "Хўжайлимой" ҳиссадорлик жамияти ва унинг раҳбари Матниёз Раимбоевнинг тадбиркорлигига қойил қолмай илож йўқ. У сув танқислигини аввалдан сезгандек, Украина ва Молдаводан кунгабоқар уруғи билан ёғ ишлаб чиқариш технологияси келтирди ва қисқа фурсат ичида кунгабоқар мойи ишлаб чиқаришни йўлга қўйди. Бу уддабурон йигит яқинда чет эл инвестицияси асосида қўшма корхона ташкил этишни ҳам мўлжаллаётган экан.

Бундан ташқари, Элликқалъа ва Тўрткўл туманларида тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш ҳисобидан юқори кўрсаткичларга эришилаётгани, энг асосийси, эҳтиёжталаб маҳсулотлар ишлаб чиқариш билан бирга янги-янги иш ўринлари яратилмоқда.

Шу билан бирга Қорақалпоғистонда ишсизлик муаммоси ҳам ўз ечимини кутиб турибди. Бу ҳол республиканинг шимолий туманларида долзарб бўлиб тургани ҳеч кимга сир эмас. Президентимиз сессияда одилона таъкидлаб ўтганидек, эллик минг одам иш билан таъминланган бир пайтда, республиканинг ишлаб чиқариш қувватларининг 40 фоизи тўхтаб турибди.

Ҳақиқатан ҳам, агар ишлаб чиқариш қувватлари тўла ишга солиниб, ҳар бир имкониятдан оқилона фойдаланилганда, нафақат ишсизлик муаммосига барҳам берилар эди, балки четдан ҳам ишчи кучларини жалб этиш эҳтиёжи туғилиши ҳам мумкин эди.

Президентимиз сессияда бу масала юзасидан фикр юритар экан, Учқудуқ- Мискин-Нукус темир йўли ўтган ҳудудларга эътибор қаратиб, хусусий мулкчиликка асосланган хизмат кўрсатиш тармоқларини янада кенгайтириш имкониятини кўрсатиб берди.

Бунинг учун эса, ҳар бир раҳбар эртанги кунни кўзлаб ишлаши, ташаббус ва фидойилик кўрсатиши керак.

Яқинда Нукус туманида бир шоликор фермер шундай деб қолди: "Ўтган йили икки гектар ерга шоли экдим. Сув танқислиги туфайли ҳосил яхши бўлмади-ю, лекин борини йиғиб олайлик деб, жамоа хўжалигидан "Класс" комбайнини сўрадим. "Ўн саккиз минг сўмга ёқилғи берасиз",-деди раҳбарлар. "Нима қилардим, бердим, қўй ҳам сўйиб бердим. Сўнг комбайнга қирқ минг сўради, уни ҳам бердим, аммо 1,5 тонна ҳосил олдим. Қалпоқни ечиб, бундоқ ўйлаб қарасам, топган фойдам сарфлаган харажатимга ҳам етмабди, энди бу йил билмадим нима бўлишини?"

Шу ўринда яна бир муаммо кўндаланг чиқади: сув танқислигига боғлиқ хўжаликларнинг давлатдан қарзлари кечиб юборилмоқда. Лекин ўша хўжаликларнинг бошқа мулкдорлардан қарзлари-чи? Айтайлик, электр энергияси, газ, ёқилғи ва ўғитлар, айниқса, техник хизмат кўрсатиш корхоналари ва заводлардан қарзларни ким узади? Хуллас, бир-бирига чамбарчас боғлиқ бундай муаммолар талайгина.

Қорақалпоғистон халқи бахтига ҳудуд чексиз имкониятларга эга. Бу ҳудуднинг ер усти ва ер ости бойликлари ҳатто Менделеев жадвалига ҳам сиғмаслиги мумкин. Лекин ана шундай бебаҳо бойликларни қидириб топиш, улардан мамлакатимиз истиқболи йўлида фойдаланиш деярли бошланмаган. Бир пайтлари Қушхона тоғидаги фосфорит кони, Султон Увайсдаги қора ва рангли металлургия имкониятлари ҳам қоғозда қолиб кетди. Баъзан жаҳонда ҳудудидан битта ҳам дарё ёки канал ўтмайдиган давлатлар ҳам борлиги ва улар ҳам бинойидек яшаётганини кўриб, Қорақалпоғистонга нима бўлди ўзи, деб ўйлаб қоласан киши...

Яна бир гап: иккита қорақалпоқ учрашиб қолса, албатта, ишлар қалай, — деб сўрашади. Агар иш оғир бўлса, чатоқ, енгил бўлса, "арқайин" дейди. "Арқайин" деган сўзни бошқа тилларга таржима қилишга ҳам қанча ҳаракат қилсам ҳам, мос сўз тополмадим. Бошқача айтадиган бўлсам, "Арқайин" фақат қорақалпоққа тан сўз, шекилли, у "хўжакўрсинга ҳаракат" деган маънони билдиради. Яъни "арқайин" одамнинг масъулиятни ҳис этмай ишга бориб-келиб юришни англатади. Аниқроқ айтсак, арқайин одам боқимандaнинг ўзи..

Президентимиз сессияда айни шу боқимандалик кайфиятини тугатишга даъват этди. Ватанини сидқидилдан севадиган инсон унинг ҳар бир қарич ерини эъзозлайди, гуллаб яшнаши йўлида фидойилик ва ташаббус кўрсатади. Бунинг устида қийинчиликдан қочиб ёки кўчиб қутулиш мумкин эмас. Шу она тупроқнинг фарзандиман деган ҳар бир одам сабр-бардош билан бу муаммоларни ҳал этиш йўлини излаши лозим. Бу — масъулиятни ҳис этиб, ўзгаларни ҳам эзгу ва хайрли ишларга даъват этиб яшаши керак, деган маънони англатади.

Ўрозбой АБДУРАҲМОНОВ,
"Инсон ва қонун" махсус мухбири

ТАҲРИРИЯТДАН: ***Бугун эрталаб телефондан бир хушхабар келди. Нукуслик Каримбой Караматдинов оиласида 2-май, яъни Президентимиз Нукусда бўлган пайтида бир ўғил дунёга келди. Неварасига қувонган бобо яхши ниятда унга шундай исм берибди: Каримбоев Ислом Раҳимович. Бу оиладаги биринчи ўғил экан, илоҳим умри узоқ бўлсин!***

Тоғ бағридаги қишлоқ

Tuzatilgan xato

ИШОНГАН ТОҒИНГДА КИЙИК ЁТМАС ЭКАН...

2000 йилнинг охирларида Денов туманидаги Ш. Қобилов номидаги ширкат хўжалиги қошида чорвачиликка ихтисослаштирилган "8-март" номли ижара корхонаси ташкил этилди. Бундан мақсад, хўжаликда чорвачиликни ривожлантириш, унинг туёқ сонини кўпайтириш эди. Хўжалик бошқарув раҳбарияти ижара корхонасини оёққа турғизишни кимга ишониш ҳақида кўп ўйлашди. Ахири шу хўжаликда зоотехник бўлиб ишлаган Жўрақул Мелиқуловга мавжуд 377 бош қорамол ва бу ердги барча техника воситалари, асбоб-ускуналарни унинг ихтиёрига топширишга қарор қилишди. Ҳатто 2000 йил 8 октябр кунида ширкат хўжалиги билан "8 март" ижара корхонаси ўртасида 1-сонли ижара шартномаси мажбуриятлари тузилиб, ўзаро тасдиқланди.

Лекин... Ана шу лекини чатоқ бўлиб қолди-да. Халқимиз ишонган тоғингда кийик ётмас экан, деб бежиз айтишмаган. Жўрақулбой аввалига қизғин иш бошлади. Вақт-вақти билан ширкат хўжалиги ҳисоботларида иштирок этиб, чорванинг аҳволи ҳақида ахборотлар бериб борди. Сўнг...

Орадан уч ой ўтгач, ижара корхонаси бошлиғи Жўрақул Мелиқуловнинг юриш-туриши бирданига ўзгариб қолди денг. Ширкат хўжалиги, тегишли бошқармаларга чорвачиликнинг ҳисоб-китоблари ҳақидаги маълумотларни бериб бориш тартиб-қоидалари умуман унутилиб «ўзим хон, кўланкам майдон» қабилида иш юритди. Ижара корхонаси раҳбарининг бундан иш фаолияти бошқарув раҳбарияти томонидан бир неча бор огоҳлантирилди. Аммо "чорва меники, ўзим биламан. Ҳисоби ҳам меники", қабилида иш тутган Жўрақул Мелиқулов атрофдагиларни назарга илмайдиган бўлиб қолди. Ҳа, майли дерсиз, бир балони биларки, "ҳисоби мендан" дея иш юритган Жўрақулбойнинг аслида нафси ҳаккалаб қолганди. Келинг, яхшиси исбот талаб қилмайдиган далилларга мурожаат қилайлик...

Чорва жуда нозик иш. Парваришни, меҳрни талаб қилади. Ҳисоб-китобни ҳам ёмон кўрмайди, албатта. Моллар парвариши ўз ҳолига ташлаб қўйилгач, буёғида ем-хашакнинг тайини бўлмагач, ижарачилар раис Ҳайдар Хушматов ҳузурига кириб келишди:

— Емишнинг йўқлигидан чорва қирилаяпти. Буёғи эса раҳбаримиз Жўрақулбой бир бошдан молларни сўйиб, гўштини ўзи билган жойларга олиб бориб сотмоқда. Иложини кўрмасангиз, борини йўқотиб, йўғига кўз тикиб қолишимиз ҳеч гап эмас...

Шундан сўнг ширкат хўжалиги бошқаруви махсус тузилган мутахассислар ёрдамида ижара корхонасидаги аҳвол билан жиддий танишиб чиқди. Сўнг бу ҳақида барча текширув далиллари асосида Денов туман ҳокимига мурожаат қилишди. Туман ҳокимлигининг 10.01.2002 йилдаги 26 сонли қарори билан 2000 йил 15 июн кунидаги 704 сонли қарор бекор қилинди. Ижара корхонасида барча мавжуд чорва моллари, тегишли бино ва техникалар Ш. Қобилов номидаги ширкат хўжалиги ихтиёрига ўтказиб бериш,"Пахтабанк"нинг Денов туман бўлимидаги "8-Март" ижара корхонасининг ҳисоб рақамларини ёпиш, унинг айланма муҳри ва тамғасини йўқ қилиш қарорда алоҳида таъкидланди.

Жўрақулбой эса бу қарордан норози бўлиб юқори ташкилотларга "ёза-ёзни" бошлади. Натижада текширувчиларнинг кети узилмай қолди. Бу ҳол ишнинг режали боришига халақит ҳам берди. Ахири, 2000 йил 1 июлидан 2001 йил 18 апрелигача бўлган даврдаги иш фаолияти юзасидан аудиторлик текширув ўтказилди. Ана шу ўтказилган текширув хулосаларида 2001 йил 29 март кунида хўжалик тафтиш комиссиясининг саноқ далолатномасига асосан қайта ҳужжат қилинганда, Жўрақул Мелиқулов зиммасидаги чорва моллардан 53 бош камомад борлиги аниқланди. Энг ёмони эса, чорва молларининг чиқим қилиниши тўғрисидаги расмий ҳужжатлар йўқлиги эди. Борлари ҳам бош ҳисобчининг имзосиз, ижара корхона раҳбари Ж. Мелиқулов томонидан тасдиқланиб бориловерган ва бу ҳужжатлар ҳисоботга киритилмай қолиб кетавериши ажабланарлидир.

Масалан, "Ҳазарбоғ" тайёрлов савдо корхонасига 15 бош сигир сўйилиб, 885 кг гўштнинг ҳар бир килоси 180 сўмдан тайёрлов корхонасига 11-сонли ишончнома билан бериб юборилган. Ваҳоланки, Вазирлар Маҳкамасининг қарорига асосан маҳсулотнинг 15 фоиз тўлови илгаридан корхона ҳисоб рақамига келиб тушиши лозим эди. Лекин бу маҳсулотларнинг пуллари негадир ҳисоб рақамига келиб тушмаган. Аслида тайёрлов корхонасига топширилган гўшт маҳсулотининг баҳоси 1312830 сўмни ташкил этади. Корхона эса бу олди-сотдининг ўзидан 1158930 сўм зарар кўрган.

2001 йил 20 март кунида Денов шаҳар Давлат таъминоти савдо корхонасига 32-ишончнома билан берилган 300 кг. гўшт ҳеч қандай шартномасиз 144600 сўмга сотиб юборилган.

Шунингдек, "Ҳазарбоғ" савдо ишлаб чиқариш корхонасига сўйиб сотилган 15 бош сигирнинг ҳар бир килоси 180 сўмдан этиб кўрсатилган. Шу сабаб, корхона бу савдонинг ўзидан 1153900 сўм зарар кўрган.

Ижара корхонаси раҳбари Ж. Мелиқулов моллар олди-сотдисини ўзи билганича, ҳужжатларни ҳам ўзи расмийлаштириб сотиб юбораверди. Тўғрироғи, унинг нафси ҳаккалаб кетди. Бўлмаса, ҳеч бир шартномасиз, ширкат хўжалигининг ишонч қоғозисиз 13 бош сигирни, яъни 911 кг. мол гўштини ўзича тарқатиб юбориб, корхонага 789726 сўмлик зарар келтирган бўлармиди?

Тафтиш натижаларига кўра ижара корхонаси гўшт сотишнинг ўзидан 3.479852 сўм зарар кўрган. Ж. Мелиқулов эса миллионлаб келтирилаётган зарарларни назар-писанд қилмасдан ўзича "адолат" излаган бўлди. Ёза-ёзни бошлаб кўпчиликни оёқдан қолдирди. Текшир-текширлар кўпайди. Шундай бўлса-да, ҳар бир нарсанинг адоғи бўларкан. Сурхондарё вилоят судининг 2001 йил 6-ноябр кунида бўлиб ўтган мажлиси бу машмашаларга якун ясади.

Хуллас, шу тариқа адолат тикланди. Ким ҳақу, ким ноҳақ эканлиги юзага чиқди. Аммо ҳақиқатни рўёбга чиқаришдаги оворагарчилик, текшир-текширлар, ёза-ёзлар қолаверса, асаббузарликнинг бунчалик "қизғин" авж олишининг олдини чеклаш имкониятлари ҳам йўқ эмасди.

Собир ЁДИКОВ,
"Инсон ва қонун" мухбири

Adliya tizimi

ТОШКЕНТ

Вилоят ҳудуди қишлоқ хўжалигига ихтисослаштирилгани туфайли ҳокимлик ва хўжаликларга берилган аризалар фермер хўжалиги ташкил этиш юзасидан бўлиб, уларни қонунчиликда белгиланган муддатларда ҳал этмаслик ёки аризалар умуман ижро қилинмаслик ҳолатлари ҳам учраб турибди.

Жумладан, Адлия бошқармасига жорий йилнинг 1-чораги давомида жами 54 та ариза-шикоят келиб тушган бўлиб, шундан қаноатлантирганлари сони 11 тани ташкил этади. Шикоят-аризалар бўйича судларга 4 та даъво аризалари, 6 та тақдимнома, 3 та огоҳнома киритилди. 34 та аризалар бўйича ҳуқуқий тушунтиришлар берилиб, 2 та ариза тааллуқлилигига кўра бошқа идораларга юборилди.

Келиб тушган шикоят-аризаларнинг 30 таси фермер хўжалиги ташкил этиш учун ер майдони ажратилмаётганлиги тўғрисида бўлса, 3 таси солиқ идораларининг хатти-ҳаракатлари юзасидан, 6 таси ноқонуний текшириш хусусида бўлиб, 2 таси тадбиркорларга микрокредит ажратиш масаласида ёзилган. Шунингдек, ариза давлат рўйхатига олишда бўлаётган тўсқинликлар тўғрисида бўлиб, 1 таси ноқонуний тугатиш ҳақида ёзилган.

НОҚОНУНИЙ АРАЛАШУВГА ЙЎЛ ҚЎЙИЛМАЙДИ

Ривожланган мамлакатлар тажрибасидан келиб чиқиб қаралса, давлат ҳокимияти ва унинг назорат текширув органлари иқтисодиёт ва хўжалик субъектларининг ишига аралашмаслиги керак. Уларга фақат қонун устуворлиги ва унинг бажарилишини таъминлаш нуқтаи назаридангина таъсир ўтказиши мумкин.

Олий Мажлиснинг саккизинчи сессиясида Президентимиз Ислом Каримов ҳам бу долзарб масалага тўхталиб мамлакатимизда иқтисодиёт эркин ривожланиши учун алоҳида эътибор қаратган эди.

Таъкидлаш жоизки, бугунги кунда мамлакатимизда тадбиркорлик субъектларининг эркин фаолият юритиши учун пухта қонуний асослар яратилган. Таассуфки, кўпчилик тадбиркорлар ўзларининг қонуний манфаатларини ҳимоя қилишни билмайди. Бу эса уларнинг фаолиятига ноқонуний аралашувлар юз беришига сабаб бўлаётир.

Қонунчиликда деҳқон ва фермерларга қулайлик яратиш мақсадида улар етиштирган маҳсулотнинг режадан ортиғи натура ҳолида мулк эгасининг ихтиёрида қолиши белгиланган. Яъни, ортиқча сотиш имконияти мавжуд. Лекин баъзида деҳқоннинг бу ҳуқуқи бузилган ҳоллар ҳам учраб туради.

Масалан, Жиззах вилоятидаги "Саховат" фермер хўжалиги Жиззах ун заводи билан тузилган шартномага асосан 16 тонна ғалла топшириб, белгиланган режани бажарган. Лекин шунга қарамай, Жиззах тумани ҳокимлиги ва ички ишлар идоралари томонидан фермернинг режадан ортиқча етиштирилган 13.5 тонна буғдойини мажбурий равишда ун заводига ҳеч қандай ҳужжатсиз топшириб юборган.

— Ҳолбуки, тадбиркорлик субъектлари фаолиятига маҳаллий ҳокимият ва бошқа идораларнинг бу тахлит ноқонуний аралашувига умуман ҳаққи йўқ,— деди Олий хўжалик суди судьяси Комил Сиддоров ЎзА мухбирига. — Фермер ушбу ҳолат юзасидан адлия бошқармасига мурожаат қилганидан сўнг ун заводи режадан ортиқча топширилган ғалланинг эркин нархдаги қийматини тўламоқчи бўлди. Лекин даъвогар ғалланинг қийматини эмас, балки ўзи натура ҳолда қайтарилишини талаб қилди. Жиззах вилоят хўжалик судининг ҳал қилув қарори билан даъвогарнинг талаби қаноатлантирилди. Суд қарорлари бўйича ва томонларнинг ўзаро келишувига мувофиқ даъвогар топширилган ғалла ҳисобидан 10 тонна ун олишга рози бўлди.

Айни пайтда Олий хўжалик суди Жиззах вилоят ички ишлар бошқармасига нисбатан хусусий ажрим чиқариб тадбиркорлик субъектлари фаолиятига ноқонуний аралашув ҳолатлари қайта такрорланмаслиги зарурлигига эътиборни қаратди.

Норгул АБДУРАИМОВА

Adliya tizimi

АНДИЖОН

Вилоят адлия бошқармаси томонидан жорий йилнинг ўтган даврида корхоналарда тузилган 16 миллиард 343 миллион 215 минг 608 сўмлик 804 та ташқи шартномалар, шу жумладан, 10 миллиард 329 миллион 80 минг 984 сўмлик 287 та контракция шартномалари ўрганиб чиқилди. Адлия ходимлари 2 миллиард 847 миллион 93 минг 277 сўмлик 66 та шартномани тузишда бевосита иштирок этдилар. Ўрганиб чиқилган ички хўжалик шартномаларининг умумий суммаси 8 миллиард 762 миллион 742 минг 188 сўмни ташкил этади. Ички хўжалик шартномаларидан 5 миллиард 60 миллион 55 минг 568 сўмлик 3089 та шартномани тузилишида бевосита адлия ходимлари иштирок этдилар.

Шартномавий муносабатларни ўрганишда корхоналар томонидан 104 та 709 миллион 879 минг сўмлик нотўғри тузилган шартномалар аниқланиб, амалдаги қонунлар мувофиқлаштирилди.

Huquqiy savodxonlik sari

МОДДИЙ ТАЪМИНОТ

УНДАН БЎЙИН ТОВЛАШ МУМКИНМИ?

Ҳаётда суднинг ҳал қилув қарори бўла туриб, ўз фарзандлари таъминоти учун ўз вақтида алимент ололмасдан сарсон бўлиб юрган аёллар ҳам учраб турибди. Бу ҳолат баъзи суд ижрочиларининг ўз вазифаларини тўла бажармасликлари, хизмат вазифаларига совуққонликлари натижасида содир бўлмоқда.

Агар эътибор берадиган бўлсак, Жиноят Кодексининг 122-моддасида моддий ёрдамга муҳтож бўлган вояга етмаган ёки меҳнатга лаёқатсиз шахсни моддий таъминлашдан бўйин товлаш, яъни уларни моддий жиҳатдан таъминлаш учун суднинг ҳал қилув қарори бўла туриб, 3 ойдан ортиқ муддат мобайнида тўламаслик жиноий жавобгарликка тортиш учун асос ҳисобланиб, энг кам ойлик иш ҳақининг 50 бараваригача миқдорда жарима ёки 3 йилгача ахлоқ тузатиш ишлари ёхуд 6 ойгача қамоқ билан жазоланиши белгиланган.

Маълумки, шу йилнинг 1-январидан бошлаб **"Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрсида"**ги Қонун кучга киритилди. Бу қонун талабига кўра, суд ижрочиси ваколатлари кенгайиб, мустақил равишда ижро ҳаракатини амалга оширишда ўз номидан қарорлар қабул қилиш, агарда бу қарорлар тарафлар ва бошқа шахсларнинг манфаатларига дахлдор бўлса, тегишли қарор чиқариш ваколатига эга бўлди.

Демак, ҳар бир суд ижрочиси қонуний ваколатидан фойдаланиб, аҳолининг ҳақли талабларини зудлик билан ижро қилиши, суд ҳал қилув қарорида белгиланган алиментларни ўз вақтида ундирилишини таъминлаши, назорат қилиши, энг асосийси — қонунга ҳурматсизлик қилаётган, фарзандларини моддий таъминлашдан бўйин товлаган шахсларга нисбатан ижрони таъминлаши, аҳолида мамлакатимиз қонунларига нисбатан ҳурмат ҳиссини ошириши лозим.

Bugunning gapi

УСТАМА — РАИС ҲИСОБИДАН...

Фарғона вилоятининг Тошлоқ туманидаги "Яккатут" жамоа хўжалиги билан Аҳмедов номидаги фермер хўжалиги ўртасида 1999 йилнинг 10 ноябрь куни 5-сонли шартнома имзоланди. Икки тарафлама имзоланган шартномага кўра фермер хўжалиги "Яккатут" жамоа хўжалигига 44300 килогарамм буғдой, 28721 килограмм пахта етказиб берган.

"Яккатут" жамоа хўжалиги топширилган қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари учун фермер хўжалигидан 250100 сўм қарз бўлиб қолади. "Оларда кирар жоним, берарда чиқар жоним" деганларидек, "Яккатут" жамоа хўжалигининг раиси С. Имомалиев ва бош ҳисобчи Ш. Маматқулов фермер хўжалиги бошлиғи М. Аҳмедовнинг арз-додига қулоқ тутмайди.

Раис ва ҳисобчи билан тортишавериб чарчаган фермер охири Фарғона вилоят Адлия бошқармасининг ходимларига мурожаат этди.

Фарғона вилоят хўжалик судининг судьяси К. Бобоев раислигида бўлиб ўтган очиқ суд мажлиси мазкур даъво аризани атрофлича ўрганиб чиқди.

Ҳақиқатан ҳам, фермер хўжалиги 1999 йилнинг 10 ноябр кунидаги 5-сонли шартномага асосан "Яккатут" жамоа хўжалигига 44300 килограмм буғдой 28721 килограмм пахта топширганлиги суд жараёнида яна бир бор тасдиқланди.

— Фермер хўжалигидан қарздормиз,- дейди суд мажлисида жавобгар вакили жамоа хўжалиги ҳисобчиси Ш. Маматқулов. Бунинг асосий сабаби ҳозирги кунга қадар пахта тозалаш заводига топширилган маҳсулотларнинг 20 фоизли пулларнинг берилмаганлигидир. Бизнинг ҳисоб рақамимизга ўша маблағлар келиб тушган замон фермер хўжалигидан қарзларимизни узамиз.

"Яккатут" жамоа хўжалиги раиси С. Имомалиев ва бош ҳисобчи Ш. Маматқулов ўзларининг бу ҳатти-ҳаракатлари билан Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги Кодекснинг 176-моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарлик ҳаракатларни содир этишган.

Суд, бундай ҳолатларни инобатга олди. Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги Кодекснинг 309 ва 311-моддаларини қўллаб қарор қилди. Тошлоқ туман "Яккатут" жамоа хўжалиги раиси С. Имомалиев ва бош ҳисобчи Ш. Маматқулов МЖТК нинг 176-моддасига асосан маъмурий жавобгарликка тортилди. Уларга энг кам иш ҳақининг 10 бароборидан, яъни 24500 сўмдан жарима солинди. Хўжаликка зарар етказганлиги учун "Яккатут" жамоа хўжалигининг раиси С. Маматқуловдан 150060 сўм моддий зарар жамоа хўжалиги фойдасига ундирилди.

— Деҳқоннинг елкасига офтоб теканлиги чин бўлсин, — дейди М. Аҳмедов. — Даъво аризам тўлиқ қаноатлантирилди. Вилоят хўжалик судининг ҳал қилувчи қарорига кўра "Яккатут" жамоа хўжалиги ҳисобидан 250100 сўм асосий қарз ва раис чўнтагидан 150060 сўм устама — жами 400100 сўм маблағ ҳисоб-рақамига тушадиган бўлди. Ҳайрият, энди фермер хўжалигидаги ишларни ривожлантириб юборадиган бўлдим.

Қиссадан ҳисса шуки, шартнома шартларини шунчаки бир расмиятчиликда деб имзо чеккан раис, нақд ёнидан пул санашга мажбур бўлди.

Маъмур МУСУРМОН,
"Инсон ва қонун" мухбири

Tagi puch to`siq

САРСОН БЎЛГАН ТАДБИРКОР

Меҳнатобод туманидаги "Янгиқўрғон" номли фермер хўжалиги раҳбари Алимкул Бобоев давлатимиз томонидан кўрсатилаётган беқиёс ғамхўрлик, эътибор ва имкониятлар ҳақида ўйлаб, ана энди тадбиркорларнинг кўкрагига шамол, елкасига офтоб тегадиган давр келди, деб жуда қувонди. У ана шундай ғамхўрликлардан бири — кредит ажратилаётганидан хабар топиб, 2000 йилнинг 25 май куни "Тадбиркорбанк"нинг Янгиер шаҳар бўлимига қорамол сотиб олиш мақсадида 5 миллион сўмлик имтиёзли кредит беришларини сўраб ариза билан мурожаат қилди. Тадбиркор кредит олиш учун зарур бўлган барча ҳужжатларни елиб-югуриб тўплади ва уларни банк бошқарувчиси Адҳам Султонов қўлига топширди.

Аввалига Алимкул Бобоев банкда ўзини илиқ муомала билан кутиб олишганини кўриб, ишим осон кўчар экан-да, дея боши осмонга етади. Чунки банк бошқарувчиси унинг ҳужжатларини дарҳол қабул қилиб, кредит бўлимининг бошлиғи И.Қодировга топширди. И.Қодиров ҳам хушмуомалаликда бошқалардан қолишмасди. У тадбиркор А. Бобоевнинг аризаси ва бошқа ҳужжатлари қабул қилишдан олдин 5 миллион сўмлик кредит қийматига эга бўлган мулкни гаровга қўйиш хусусидаги гаров шартномасини ҳам тузади. Хуллас, барча ҳужжатларни расмийлаштирилгач, банкдагилар тадбиркорга "Энди сиз бораверинг, ҳаммаси яхши бўлади" дея ваъдани қуюқ қилишади. Тадбиркор ўшанда энг қийин иш ҳужжат тайёрлаш эмас, балки ундан кейинги оворагарчилик эканини туш кўрибди дейсизми?! Чунки нимадир сабаб бўлади-ю, А. Бобоевнинг фамилияси банкда кредит олувчиларнинг рўйхатга олиш китобига қайд қилинмай қолади. Иккинчи томондан тайёрланган ҳужжатлар вилоят "Бизнесфонд" идорасига тақдим этилмайди. Фақат орадан уч ойлар ўтгач, банк маъмурияти 2000 йил 29 август куни 03-075-1969-сонли хат жўнатиб, унда банкнинг фонд маблағи танқислиги ва маблағ бўлгунга қадар кутиш ёки кутмаслиги ҳақида маълумот беришни унутмади.

Бу хатни олган А. Бобоев «ҳа, энди мусулмончилик, аста-секин бўлади», деганларидек, банкка ёзма мурожаат қилиб, кредит берилишини кутишини билдиради. Бироқ кредит деганлари гаҳ десанг, дарҳол қўлингга қўнадиган қуш эмас эканини тадбиркор тушунмагани боис банк бошқарувчиси А. Султонов ва кредит бўлими бошлиғи И. Қодировларга қайта-қайта мурожаат қилади. Аммо у сабр қилиб туринг, деган бошқа жавобдан бошқа нарса эшитмайди. Шундан сўнг А. Бобоев Гулистон шаҳрида жойлашган "Тадбиркорбанк"нинг вилоят бошқармаси бошлиғи А. Қурбонов ва кредит бўлими мутахассиси Б. Шодмоновлар эшигини қоқиб боради. Аммо тадбиркор бу ерда ҳам излаган саволига тайин жавоб ололмайди.

Охир-оқибат вилоят адлия бошқармасига мурожаат қилишдан бошқа илож топмайди.

Вилоят адлия бошқармаси Марказий банкнинг Сирдарё вилояти бош бошқармасига Меҳнатобод туманидаги "Янгиқўрғон" фермер хўжалиги раҳбари Алимкул Бобоевнинг аризаси юзасидан йўл қўйилган қонунбузилиш ҳолатларини бартараф этиш ҳамда "Тадбиркорбанк"нинг Янгиер шаҳар бўлими раҳбар ходимларини эгаллаб турган лавозимларидан четлатиш масаласини кўриш юзасидан тақдимнома киритди.

Марказий банкнинг Сирдарё вилояти бошқармаси бошлиғи А. Йўлдошев мазкур тақдимномани муҳокама қилиш учун "Тадбиркорбанк" бошқармасига жўнатиш билан кифояланган. Ушбу муаммо юзасидан чора кўриш ўрнига «отангга бор, онангга бор» қабилида иш тутиб, уни ўзидан қуйида турган бошқармасига жўнатган. Шу ўринда ҳақли бир савол туғилади: Наҳотки, "Тадбиркорбанк" бошқармасида 2002 йилнинг 11 апрелигача мана шунга ўхшаш долзарб масалаларни муҳокама қилишга бағишланган бирорта ҳам мажлис ўтказилмаган бўлса?! Йўқ, мажлис ўтказилган экан. Буни қарангки, бошқармада ушбу масала юзасидан бўлиб ўтган йиғилишда бошқарма бошлиғи ўринбосари М. Раззоқберганов "Янгиқўрғон" фермер хўжалиги раҳбари А. Бобоевнинг ўз вақтида кредит олмаганига бўлим бошқарувчиси А. Султонов ва кредит бўлими бошлиғи И. Қодировларни айбдор деб топган.

Шундан сўнг сўзга чиққан йиғилиши қатнашчилари А. Султонов ва И. Қодировлар ўз вазифаларига совуққонлик билан ёндашганлиги, умуман айтганда, ушбу бўлим эксперт-кредит комиссиясининг ишлари қониқарсиз эканлигини айтиб ўтишган.

"Тадбиркорбанк"нинг Янгиер шаҳар бўлими бошқарувчиси А. Султонов Марказий банк томонидан ўтказилган аттестация комиссиясининг хулосасига асосан хизмат вазифасига нолойиқ деб топилган ва лавозимидан озод қилинган, бўлим бошлиғи И. Қодиров эса ҳайфсан олган.

Хулоса ўрнида шуни айтиш керакки, вилоятда фаолият кўрсатаётган банкларнинг кредит бериш ва уни қайтариб олиш билан боғлиқ иш фаолияти, эксперт-кредит комиссиялар иш услубини қайта кўриб чиқиш, сансалорликка йўл қўйган ходимларни қонун доирасида жавобгарликка тортиш, эгаллаб турган лавозимига лойиқ ёки нолойиқлигини кўриб чиқишгача бўлган кескин чораларни қўллаш вақти етмадимикин? А. Бобоев сингари тадбиркорлар кредит ололмай қачонгача сарсон бўлиб юради? Айрим раҳбарлар ҳалиям қонун доирасида ҳуқуқбузарлик қилиш, яъни оддий бир имзо чекиш ёки рўйхатга олиш китобига киритишни ҳам орқага суриш билан нимага эришмоқчи бўлаётганини эса тушуниш қийин.

Тоғаймурод ОРТИҚОВ,
журналист

Huquqiy ma`rifat

СУДЛАНГАНЛИК ҲОЛАТИ

Кейинги йилларда барча соҳалар қатори суд тизимида ҳам кенг кўламли ислоҳотлар амалга оширилмоқдаки, шу нуқтаи назардан қараганда, бирор жиноятни содир этган шахс қачон судланган деб ҳукм қилинади ва унга қайси ҳолатда амал қилинмайди, деган савол ўз-ўзидан пайдо бўлиши табиий.

Жиноят Кодексига назар ташласак, судланганлик асосан шахс жиноят содир этгандагина ҳукм этиладиган ҳуқуқий ҳолат экани маълум бўлади. Лекин шуни қўшимча қилиб ўтиш керакки, судланганлик белгиланган муддатдан ўтиб кетганлиги ёки бу ҳукмнинг бекор қилиниши муносабати билан кейинги барча ҳуқуқий оқибатлар бекор қилинади. Демак, айблов ҳукми қонуний кучга кирган тақдирда шахс судланган деб ҳисобланса, ушбу айбловнинг суд ҳукмига мувофиқ бекор қилиниши ёки белгиланган муддатнинг ўтиб кетиши натижасида шахсни судланмаган деб эътироф этиш жоиз.

Шунингдек, судланганлик ижтимоий шарт сифатида қайд қилиниб, бунда жиноятга қўл урган шахсга шунга яраша жазо белгиланади ёки унинг ҳақ-ҳуқуқи чекланади. Шунинг учун айбдор шахс бундан кейин жиноий фаолиятини давом эттиришга тўсқинлик қилиш мақсадида унга ҳуқуқий чекланишлар белгиланади ва хусусан ёки умуман огоҳлантирилади.

Шуни таъкидлаш керакки, судланган шахс учун жиноий-ҳуқуқий оқибатларнинг келиб чиқиши унинг мазкур даврда янги жиноят содир этиши билан боғлиқ деб ҳисобланади. Бундай ҳолатларда судланганлик жиноий жавобгарликдан озод қилинишга тўсқинлик қилади. Шу билан бирга бу жазони оғирлаштирадиган ҳолат сифатида инобатга олиниб, суд томонидан танланган жазони кучайтириши ҳам мумкин. Мазкур ҳолатларда шахснинг ўта хавфли жиноятчи эканлиги ёки бундай эмаслигига алоҳида урғу берилади. Бундан ташқари судланганлик озодликдан маҳрум қилиш туридаги жазони ўташнинг муайян тартибига таъсир қилиб, шахснинг жазодан озод қилинишига тўсиқ бўлиши мумкин. Шуни эътироф этиш керакки, судланганликни бекор қилиш ва тугалланиш муддати барча ҳуқуқий оқибатларнинг тугалланиб, чеклаб қўйилиши билан боғлиқ. Шахсни судланган деб топиш унинг илгари ҳукм қилинганлигини инкор этмайди, балки қонунчиликда назарда тутилган барча ҳуқуқий чекланишлар доир характерли ҳаракатларнинг тугалланишини ифодалайди. Судланганлик тугалланиши ёки бекор қилиниши илгари содир этилган жиноят фактининг ҳуқуқий жиҳатларини йўқ қилади. Шу сабабли мазкур факт ҳуқуқий муносабатларнинг пайдо бўлиши, амалга ошиши ва амал қилишига ҳеч қандай таъсир қилмайди.

Энди эса шахснинг судланганлиги қайси ўринларда тугалланган деб ҳукм қилинишига тўхталиб ўтамиз:

1) Синов муддати тугаган кундан бошлаб—шартли ҳукм қилинганларга нисбатан;

2) Хизмат бўйича чеклаш ёки интизомий қисмга жўнатиш тарзидаги жазоларни ўтаб чиққанида;

3) Жарима жазоси ижро этилган кундан кейин, шунингдек, муайян ҳуқуқдан маҳрум қилиш ёки аҳлоқ тузатиш ишлари жазоси ўталгандан сўнг бир йил ўтганда;

4) Қамоқ жазоси ўталгандан кейин икки йил ўтганда;

5) Беш йилдан кўп бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш жазоси ўталгандан сўнг тўрт йил ўтганда;

6) Беш йилдан ортиқ, лекин ўн йилдан кўп бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш жазоси ўталгандан кейин етти йил ўтганда;

7) Ўн йилдан ортиқ, лекин ўн беш йилдан кўп бўлмган муддатга озодликдан маҳрум қилиш жазоси ўталгандан кейин ўн йил ўтганда.

Шахснинг судланганлик ҳолатининг қуйидаги пайтларда тугалланади:

а) шартли ҳукм қилинганларга нисбатан — синов муддати тугаган кундан бошлаб;

б) хизмат бўйича чеклаш ёки интизомий қисмга жўнатиш тарзидаги жазоларни ўтаб чиққач;

в) жарима жазоси ижро этилган кундан кейин, шунингдек муайян ҳуқуқдан маҳрум қилиш ёки ахлоқ тузатиш ишлари жазоси ўталганидан кейин бир йил ўтгач;

г) қамоқ жазоси ўталганидан кейин — икки йил ўтгач;

д) беш йилдан кўп бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш жазоси ўталганидан кейин — тўрт йил ўтгач;

е) беш йилдан ортиқ, лекин ўн йилдан кўп бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш жазоси ўталганидан кейин — етти йил ўтгач;

ж) ўн йилдан ортиқ, лекин ўн беш йилдан кўп бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш жазоси ўталгандан кейин — ўн йил ўтгач.

ЖК, 78-модда

Шундай экан, судланганлик ҳолатининг тугалланиши деганда муайян муддатларнинг ўтиши билан мазкур масалага оид суднинг махсус қарори қабул қилинмасдан барча ҳуқуқий оқибатлар ва чекланишларнинг тугалланишини тушунилади. Шунингдек, судланганлик ҳолати шахснинг янги жиноят содир этиши билан якунланади. Бундай ҳолда судланганликнинг биринчи жиноят бўйича тугалланиш муддати айбдорнинг охирги жиноят учун жазони ҳақиқий ўтаб бўлгандан сўнг ҳисобга олинади.

Бир нарсани ҳисобга олиш керакки, шахс икки оғир жинояти учун муддатни ўтаб бўлганига қадар ҳар икки жиноят учун судланган деб ҳисобланади. Агар шахс озодликдан маҳрум қилиш жазосини ўтаб бўлганидан сўнг унга нисбатан маъмурий жазо ёки интизомий таъсир чоралари қўлланилмаган бўлса, жамоат бирлашмаси, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи, жамоа ёки жазони ўтаб чиққан шахснинг илтимосномасига кўра суд Кодексда белгилаб қўйилган муддатларнинг камида ярми ўтганидан кейин унинг судланганлигини олиб ташлаши мумкин. Шу ўринда қайд қилиш керакки, ўн йилдан кўп бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш жазосини ўтаб чиққан шахслар ҳамда ўта хавфли рецидивист жазони ўтаб чиққанидан кейин ўн беш йил мобайнида янги жиноят содир этмасалар, суд уларнинг судланганлигини олиб ташлаши мумкин. Бундан ташқари судланганлик авф этиш ёки амнистия акти асосида ҳам олиб ташланиши мумкин. Бундай судланганликнинг олиб ташланиши суд ажрими ёки Ўзбекистон Республикаси Президентининг амнистия ёки авф этиш акти асосида амалга оширилади.

Ҳолбуки, судланганлик олиб ташланиши кўпроқ қуйидаги икки тоифага мансуб маҳкумларга нисбатан қўлланади:

Биринчиси, ўн беш йил ва ундан ортиқ муддатга озодликдан маҳрум қилиш шаклидаги жазони ўтаган, иккинчиси эса, белгиланган тартибда ўта хавфли рецидивист деб топилган маҳкумларга шу ҳукм шартлари қўлланади, дейиш мумкин. Шу билан бир қаторда, судланганликнинг муддатдан илгари олиб ташланиши озодликдан маҳрум қилиш жазосини ўтаган шахсларга нисбатан уларнинг намунали хулқ-атвори, меҳнат ва ўқишга ҳалол муносабатлари тузатилганликларини исботлаганларида йўл қўйилади. Бундай тузатиш маъмурий жазо ёки интизомий жавобгарликка тортилмаганлиги билан тасдиқланади.

Судланганлик ҳолатининг тугалланиши ёки судланганликни олиб ташлаш муддатлари асосий ва қўшимча жазолар ўтаб бўлинган ёки ижро этилган кундан бошлаб ҳисобланади. Чунончи, озодликдан маҳрум этиш ахлоқ тузатиш ишлари билан алмаштирилган бўлса, озодликдан маҳрум қилишнинг амалда ўталган муддатига ахлоқ тузатиш ишларининг ўталган муддати бирга қўшилади.

Мабодо шахс судланганлик муддати давомида янгидан жиноят содир этса, у ҳолда бу муддатни охирги жиноят учун асосий ва қўшимча жазонинг аниқ ўталган вақтидан бошлаб ҳисоблаш зарур. Кўриниб турибдики, судланганлик ҳукми ва ҳолатлари шарт-шароитга қараб ўзгариб туриши мумкин.

Боситхон ОРИФХОНОВ,
ҳуқуқшунос

ВАСИЯТ МАЖБУРИЯТИ

АГАР У МУЛКИЙ ҲУҚУҚҚА ЭГА БЎЛСА, У ҚАНДАЙ БАЖАРИЛАДИ?

Истиқлолнинг эркинлик сиёсати туфайли миллий урф-одатларимиз қайта тикланди, минг йиллик қадриятларимиз қадр топди. Қадим-қадимдан халқимиз эртанги кунни ўйлаб қадам ташлаган. Оддий бир мисол: ота-боболаримиз кексайиб, умри поёнига етаётганини англаганда, вояга етмаган фарзандини тарбиялаш, ҳунар ўргатиш, уйли-жойли қилиш сингари вазифаларни тўнғич болаларига васият қилган. Бу билан сўнгги йўлга кузатганларида тинч, хотиржам кетишни ўйлаганлар. Болажон халқимизнинг ана шундай меҳр-оқибатини ўзида теран ифода этган урф-одатлар жуда кўп.

Ҳуқуқий демократик давлат, эркин фуқаролик жамияти барпо этилаётган мамлакатимизда Конституция ва қонун устуворлиги асосий тамойилга айланди. Фуқароликнинг ҳуқуқ ва бурчлари халқимиз руҳиятига монанд қонун доирасида белгиланди. Васият ва ундан келиб чиқадиган мажбуриятлар ҳам ана шу қонундан холи эмас.

Маълумки, фуқаронинг ўзига тегишли мол-мулк ёки мол-мулкка нисбатан ҳуқуқини вафот этган тақдирда тасарруф этиш хусусидаги хоҳиш-иродаси васият деб қабул қилинган.

Хўш, васият мажбуриятига нималар киради? Агар васият мажбурияти мулкий ҳуқуқга эга бўлса, у қандай бажарилади?

Фуқаронинг қонун бўйича ворислари сирасига кирадиган ёки кирмайдиган шахсга мерос саналувчи ашёни мулк ёхуд бошқа ашёвий ҳуқуқ қилиб бериши мерос таркибига кирмайдиган мол-мулкни унинг учун сотиб олиш, муайян ишни бажариши, хизматлар кўрсатиш васият мажбурияти ҳисобланади.

Васият қилувчи васият бўйича меросхўрнинг зиммасига бир ёки бир неча шахс фойдасига бирон-бир мажбуриятни мерос ҳисобидан бажаришни юклашга ҳақли саналади. Васият мажбурияти юзасидан ҳуқуқ олувчилар эса васият мажбурияти бажарилишини талаб қилиш ҳуқуқига эга бўлади. Васият қилувчи томонидан зиммасига васият мажбуриятини бажариш вазифаси юклатилган меросхўр бу вазифани ўзига ўтган меросның мерос қолдирувчи қарзларининг ўзи тўлаши лозим бўлган қисмини чегириб ташлагандан сўнг бажариш лозим.

Агар меросхўр меросдан мажбурий улуш олиш ҳуқуқига эга бўлса, унинг васият мажбуриятини бажариш вазифаси ўзига ўтган мерос қийматининг мажбурий улуш миқдоридан ортиқ бўлган қисми билан чегараланади. Борди-ю, васият мажбурияти бир неча меросхўр зиммасига юклатилган бўлиб, агар васиятномада бошқача тартиб назарда тутилмаган бўлса, меросхўрларнинг ҳар бири васият мажбуриятини меросдаги ўз улушига мутаносиб равишда бажарадилар.

Васият қилувчи мерос сифатида уй-жойни меросхўрга васият қилганида, турар жойдан умрбод фойдаланиш ҳуқуқи бошқа шахсларга ўтказилмайди. Шунингдек, ўзгага берилмайди, васият мажбурияти юзасидан ҳуқуқ олувчининг меросхўрларига ўтмайди. Меросхўр вафот этган ёки меросни қабул қилиб олишни истамаган ҳолларда васият мажбуриятини бажариш унинг улушини олган бошқа меросхўрларга ўтади.

Васият мажбурияти юзасидан ҳуқуқ олувчи мерос очилгунча ёки очилгандан кейин, васиятнома бўйича меросхўр васият мажбуриятини қабул қилиб олгунга қадар вафот этган тақдирда, васият мажбурияти бажарилмайди.

Раҳмонқул МАМАСАИДОВ,
ҳуқуқшунос

Nuqtai nazar

ЭКСПЕРТ ХУЛОСАСИ

У ҚОНУНЛАР ТАКОМИЛИГА ХИЗМАТ ҚИЛАДИ

Мустақилликка эришилгандан сўнг мамлакатимизда том маънода қонун ижодкорлиги вужудга келди. Қисқа фурсат ичида 400 га яқин қонунлар қабул қилинди. Янги қонунлар яратиш жараёни хозир ҳам давом этмоқда.

Шу ўринда таъкидлаш жоизки, қонун яратиш фаолиятининг ўзи ҳам ҳуқуқий тартибга муҳтож. Шунингдек, ҳозирги кунда баъзи ҳуқуқий ҳужжатлар матни мазмунига жавоб бермайди. Қонун матнларида айрим атама ва тушунчаларни белгиланган тартибда ва ўз маъносида қўлланилмаслик ҳамда ғализ таржима ҳолатлари кўплаб учрайди. Тилшунослик нуқтаи назаридан ёндашадиган бўлсак, бирор-бир ҳаракат, воқеа-ҳодиса ва муносабатларни акс эттириши мумкин. Бу ҳол ўз навбатида мазкур атамани турлича тушуниш, асл маъноси бир ёқда қолиб, бошқа маънода истеъфода этиш муаммосини келтириб чиқаради. Фикримизни далилаш учун мисолларга урожаат этамиз. Хусусан, Жиноят-процессуал Кодекснинг айрим моддаларига назар ташласак, 204-моддада "Милиция ходими, бошқа ваколатли шахс ёки фуқаро бевосита кўриб ёки бошқа шоҳидларнинг кўрсатмалари бўйича ушбу Кодекснинг 221-моддасида кўрсатилган ушлаб туриш асосларидан бири мавжудлигини аниқласа, гумон қилинувчига жиноят содир этганлик учун ушланганларини билдириш ва яқин орага милицияга ёки ҳуқуқни муҳофаза қилувчи бошқа органга бирга боришга талаб қилиши шарт" деб белгиланган.

Шу ўринда табиий савол туғилади: Бу мажбурият фуқароларга ҳам тааллуқлими? Агар бундай ҳолатни кўрган фуқаро гумонланувчи шахсни бирга муассасага олиб бормаса, ўша фуқарога нисбатан жиноий иш қўзғатиладими? Кўриниб турибдики, бу ўринда ваколатлар аниқ белгиланмаган.

Яна бир мисол: ЖПК 329-моддаси 3-қисмида кўрсатилган муддатлар ичида қўшимча ҳужжатлар, изоҳлар талаб қилиб олиш, шахсни ушлаб туриш, кўздан кечириш ва экспертиза ўтказиш мумкин. Шунингдек, иш қўзғатгунга қадар бошқа тергов ҳаракатларини ўтказиш ман этилиши ҳам баён этилган. Лекин шу Кодекс 224-моддасининг 2-қисмида эса жиноят иши қўзғатилгунга қадар бошқа тергов ҳаракатларини амалга ошириш асослари кўрсатиб ўтилган. Кўриниб турибдики, бу ўринда зиддият вужудга келган Шу каби ҳолатлардан келиб чиқиб шундай таклиф билдирмоқчиман: Қонун ва ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаси дастлаб экспертлар муҳокамасидан ўтказилиши лозим. Бу тадбир қонунларнинг мукаммаллашувига хизмат қилади.

Улуғбек УСМОНОВ

"ЎЗ УЙИМДАН АЙРИЛДИМ..."

Таҳрирсиз мактуб

Эрим 88 ёшда қазо қилди. Биз эр-хотин бўлиб яшаганимизда бирга уй-жой қурдик ва шу уйда топганимизни баҳам кўриб яшадик. Эрим олдин бошқа бир аёлга ҳам уйланган. Кейинроқ ўша аёл тайинли бир жойда ишламайдиган Ботир Акрамов деган қариндоши номига қалбаки васиятнома тўғрилаб олган. Эрим оғир касал бўлиб ётган маҳалда ҳам бу болага ҳеч қандай муҳтож бўлган эмас. Шунга қарамасдан у йигит бизнинг кексалигимиздан фойдаланиб, уйга кўчиб кирди. Эрим оламдан ўтгандан кейин у менинг уйда яшашимга тўсқинлик қила бошлади. Буни сезган қўшниларим уни инсофга чақириб кўришди. Кейин бу жойдан кўчиб кет, деб унинг кўрпа-тўшакларини кўчага чиқариб ташлашди. Лекин у бир қадам ҳам нари жилмади. Шундан кейин у мени баттар қийнашга тушди. Қариганимда куним шунга қоладими, дея узоқ қариндошим Суннатилло Маҳмудовнинг уйига бориб яшашга мажбур бўлдим. Худойим ҳеч кимга фарзандсизликни раво кўрмасин экан. Эрим менинг устимга бошқа бир хотин ҳам олиб кўрди. Ундан ҳам фарзанд кўрмади. Унинг ака-укаси ёки бошқа яқин қариндошлари ҳам йўқ. Шу боис мен ўз уйимга эгалик қилиш мақсадида судга мурожаат қилдим. Лекин менинг ишим бўйича бир суд чиқарган қарорни бошқаси бекор қилиб турса, ҳайрон бўлар экансан. Қариган чоғимда менга ҳам идорама-идора арз қилиб юриш ёқади деб ўйлайсизми? Ҳозиргача ушбу масалани тўғри ҳал қилиб берадиган бир мард топилмади. Эрим билан шу пайтгача эл ардоғида бўлдик, бирга тинч-тотув ҳаёт кечирдик. Энди тинчим йўқолди. Тўрт йилдан бери сарсон-саргардонман. Нима қилишни билмасдан бошим қотган. Сизлардан илтимос, уйимга эгалик қилишда ҳуқуқий ёрдам берсангизлар.

Назокат МАҚСУДОВА,
Оқдарё тумани

"РАҲБАР НОҚОБИЛ БЎЛСА..."

Биз Каттақўрғон шаҳридаги "Дўстлик" маҳалласида яшаймиз. Бундан икки йил олдин маҳалламизга Ўктам Исропилов деган киши раис этиб сайланган эди. Шуниси қизиқки, у киши маҳалламизда яшагани билан унинг илгари қаерда ишлаганию, нима иш қилганини билмаймиз. Ў. Исропиловнинг "Дўстлик" маҳалласига раис этиб сайланишида ҳам баъзи кўп қаватли уйларда яшовчи фуқаролардан вакиллар чақирилмаган. Масалан, бир маҳаллада яшасак-да, айни пайтда биз оқсоқолни танниймизу, у киши бизни танимайди. Оқсоқолимиз турли маъракаларимизда ҳам қатнашмайди. Чунки ҳалигача маъракаларда ишлатиш учун керакли жиҳозлар ташкил қилинмаган. Маҳалламиз оқсоқоли негадир ҳеч бир масалада биз билан маслаҳатлашишни ўзига раво кўрмайди. Бизни мазкур мактубни ёзишга фақат унинг бу ҳаракатлари эмас, бундан-да оғир ботадиган қилиқлари мажбур қилди. Гап шундаки, Ў. Исропилов моддий ёрдам, болалар нафақа пулларини бу имтиёзларга эга ва муҳтож оилаларга ёзмасдан, таниш-билишчиликка йўл қўймоқда. Умуман, у киши маҳалла оқсоқоли бўлгандан бери маҳалла ҳудуди ҳам қараб бўлмас аҳволга тушди.

Мақсадга кўчадиган бўлсак, Ў. Исропилов бу вазифани уддалай олмаяпти. Бизнинг кўп миллатли маҳалламиз фуқаролар йиғини раислигига кўпни кўрган, оқ-қорани таниган, инсоф-диёнатли киши оқсоқол этиб сайланса, маҳалламиз янада кўркамлашиб, обод бўларди.

Робия САМАНДАРОВА,
Олга БИКОВСКАЯ ва бошқалар,
Каттақўрғон шаҳри

Таҳририятдан: ***Ҳар икки мактубда баён этилган фикрлар кишини ўйга толдиради. Наҳотки, маҳаллий идораларда шу ишларни ҳал қилишнинг иложи бўлмаса? Бизга йўлланган мазкур арз-шикоятларни то бизнинг таҳририятга кўтарилиб келгунга қадар ўша ҳудуддаги маъмурий идораларда ўз вақтида кўриб чиққанда, шундай фуқаролар бунчалик куюниб ёзишмасди. Иккала мактубда билдирилган ҳолат юзасидан мутасадди ташкилотлардан жавоб кутамиз.***

Mitti maslahat

Рукн учун масъул: ҳуқуқшунос Т. ҚОРЕҒДИЕВ

МУРОЖААТГА ҲУРМАТСИЗЛИК — ЖИНОЯТ

Мамлакатимиз мустақилликка эришгач, юртимизда том маънода қонун ижодкорлиги юзага келди. Ана шундай қонунлар жумласига 1994 йил 6 майда қабул қилинган **"Фуқароларнинг мурожатлари тўғрисида"**ги Қонун ҳам киради. Мазкур қонунда фуқароларнинг шикоят, ариза ва таклифларини кўриб чиқишнинг аниқ йўналишлари белгилаб берилган. Ҳар бир идора раҳбари ёки ҳар бир фуқаро ушбу қонундан ўзига зарур бўлган маълумотларни топа олади.

Афсуски, ҳаётда мазкур қонуннинг амалий ижроси билан боғлиқ айрим муаммолар ҳам учраб туради. Хусусан, белгиланган муддатларни қўпол равишда бузиб фуқароларга ўз вақтида расмий жавоблар бермаслик, мурожаатни кўриб чиқишни ғайриқонуний рад этиш, асоссиз, қонунга зид қарор қабул қилиш, фуқароларнинг шахсий ҳаётига доир маълумотларни ошкор қилиш ҳолатлари, ҳатто фуқарони корхона, муассаса, ташкилот ёки жамоат бирлашмасига мурожаат қилганлиги, мурожаатда баён этилган танқид, шунингдек, бошқача шаклда танқид қилганлиги учун мансабдор шахс томонидан таъқиб қилиш ҳолатлари учраб туради. Қонун талабига нописанд қараганларга шуни эслатиб қўйиш жоизки, бундай ҳолатда айбдорни Маъмурий Жавобгарлик Кодексининг 43-моддаси талабида маъмурий жвобгарлик, Жиноят Кодексининг 144-моддаси тартибида эса жиноий жавобгарликка тортиш мумкин. Яъни, энг кам иш ҳақининг 25 бараваридан 50 бараваригача миқдорда жарима, 3 йилгача аҳлоқ тузатиш ишлари, 6 ойгача қамоқ ёхуд 3 йилгача озодликдан маҳрум қмлиш масаласи кўриб чиқилади.

Юқорида қайд этилган Қонуннинг 2-моддасида ҳам, агар мурожаатларда фуқаронинг фамилияси, исми, отасининг исми, яшаш жойи тўғрисидаги маълумотлар кўрсатилган ариза, шикоят ёки таклифнинг моҳияти баён қилинган бўлса, уни кўриб чиқиш шарт. Акс ҳолда эса бундай мурожаатлар аноним ҳисобланиб, кўриб чиқилмаслиги баён қилинган.

СУД ҚАРОРИ ИЖРОСИ БИЛАН КУЧЛИ

(Давоми. Боши биринчи бетда)

Департаментнинг Қорақалпоғистон Республикаси, Тошкент шаҳар ва вилоятлар ҳудудий бўлимлар ходимлари ҳамда суд ижрочилари билан Қонунни ўрганиш бўйича минтақавий семинар машғулотлари ўтказиб келинмоқда.

Суд ижрочиси лавозимиларида ишлаб келаётган ходимларнинг ҳуқуқий билим савияси ва касб маҳоратини, шахсий хислатлари ва қобилиятларини ўрганиш ҳамда улар сафини ҳалол ва ўз касбига лойиқ ходимлар билан таъминлаш мақсадида суд ижрочиларини атестациядан ўтказиш тартибини белгиловчи Низом ишлаб чиқилди.

Суд ижрочилари туман (шаҳар) бўлинмаларининг иш шароитларини яхшилаш, замонавий техника воситалари ва мебеллар билан таъминлаш уларни моддий рағбатлантириш иш самарадорлигини оширишда муҳим омиллардан биридир. Шу мақсадда Қонуннинг 90-моддаси талаблари асосида суд ижрочилари фаолиятини қўшимча молиялаштириш ва моддий-техника таъминотини яхшилаш мақсадида, "Ижро иш юритувини ривожлантириш жамғармаси"ни ташкил этиш тўғрисида таклифлар киритилмоқда. Бу масала яқин кунларда ўз ижобий ечимини топади, деб ўйлаймиз.

Хулоса сифатида айтадиган бўлсак, ўтган қисқа давр мобайнида Департамент томонидан кенг кўламли ишлар амалга оширилди. Шу билан бирга ҳали кўплаб муаммоларни ҳал этиш лозим. Бу эса Департамент ходимлари зиммасига масъулият юклаши баробарида фидокорона меҳнат қилишни тақозо этади. Мазкур дастурга асосан суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини сўзсиз ижро этилишида суд ижрочиларининг фаоллигини кучайтириш ва қонун талаблари асосида уларнинг малакасини оширишга қаратилган ўқув машғулотлари ўтказилиб, суд ижрочиларининг захирасини шакллантирилмоқда. Департамент томонидан суд ижрочилари бўлинмаларида "Ижро ишини юритиш ва суд ижрочиларининг фаолиятини ташкил этиш тартиби тўғрисида"ги Низом ишлаб чиқилиб, Адлия вазирлигидан рўйхатдан ўтказилди.

Анвар РАҲИМОВ,
Департаментнинг суд қарорларини ижро этиш бўлими бош инспектори

Taraqqiyot va biz

"ХАКЕР" ВА "КРАКЕР" ЖИНОЯТЛАРИ

Хозирги пайтда матбуот орқали "компьютер жиноятлари содир этилди" қабилидаги хабарлар тез-тез тарқалиб туриши одат тусига кирмоқда. Кўпчиликни компьютер жиноятлари нима, у қандай ва ким томонидан содир этилади, унинг қандай кўринишлари мавжуд, деган саволлар қизиқтириши табиий. Бу ўринда айримлар компьютер жиноятини компьютер ёхуд унинг бирон ички қисмини ўғирлаш, ноқонуний ишлаб чиқариш ёки уни бузиш деб тушуниши ҳам мумкин. Ҳолбуки, компьютер жиноятлари деганда компьютер техникаси воситасидан фойдаланиб, у орқали содир этиладиган жиноят назарда тутилади. Бошқача айтганда, мазкур жиноятларнинг бир неча тури мавжуд бўлиб, Интерпол ўтган асрнинг 90-йилларида компьютер жиноятларини унга ноқонуний кириш ва тўсқинлик қилиш, компьютер маълумотларини ўзгартириш, компьютер фирибгари, ноқонуний кўчириб олиш, компьютер қўпорувчилиги каби турларга бўлган.

Таъкидлаш жоизки, бу тасниф анча мукаммал тузилган бўлиб, у кўпчилик компьютер жиноятларини ҳам қамраб олади. Шу билан бирга, компьютер воситасида содир этиладиган иқтисодий жиноятларни тўлиқ қамраб олган дейиш ҳам нотўғри.

Бизнингча, компьютер воситасида амалга ошириладиган жиноятларни маълумот жинояти, иқтисодий жиноят, компьютерни ишдан чиқаришга қаратилган жиноят деган турларга ажратиш зарур. Ана шундагина компьютер жиноятларини ҳар томонлама қамраб олувчи ўзига хос тасниф вужудга келади. Энди комьютер жиноятларини содир этувчи шахслар ким, деган саволга ойдинлик киритсак.

Эътиборли жиҳати шуки, компьютер жиноятчилари оддий жиноятчилардан фарқ қилиб, уларнинг асосий қисмини ҳали жиноий ишга қўл урмаган эркаклар ташкил этади. Лекин шуни ҳам таъкидлаш лозимки, бугунги кунда бу жиноятни содир этишда хотин-қизларнинг салмоғи ҳам жадал ўсиб бормоқда.

Бу жиноятни содир этган кишилар шахси текширилганда, кўпчилиги компьютерни жуда яхши биладиган, дастурлаш тилидан аъло даражада хабардор бўлган, ҳийла-найранг қўллашга ва ўз хатти-ҳаракатларини ниқоблашга устаси фаранг кишилар экани аниқланган. Компьютер жиноятчилиги бошқа жиноятлардан у билан шуғулланувчи шахсларнинг кўплиги билан ажралиб туради. Маълумотларга қараганда, кўпроқ 15—45 ёш атрофдаги кишилар бу жиноятни содир этган бўлиб, буларнинг орасида ўқувчи ҳам, талаба ҳам давлат муассасаси ва фирманинг масъул ходими ҳам учраб тураркан. Кўпинча, улар бунга моддий фойдани кўзлаб эмас, балки ўч олиш, шунчаки "ҳазиллашиш" ва шунга ўхшаш бошқа сабабларга кўра қўл уриши аниқланган.

Қинғир мақсадда юрган муассаса ёки фирманинг бундай ходим одатда ишга ҳаммадан олдин келиб, ҳаммадан кейин кетади, меҳнат таътилига чиқмайди ёки жуда кам чиқади, маъмурият ишончини қозонишга зўр бериб уринади, доимо фаоллиги туфайли мақтов ҳам эшитади, шу билан бирга, унга асосий эшиклар калитларини ишонишади.

Бизнинг назаримизда, кўпгина одамлар компьютерларда маълумот қандай сақланиши, унга қандай ишлов берилиши ва ёвуз ниятли шахслар томонидан қандай хавф солиниши мумкинлигини билмайди. Хорижий кинофильмларда компьютер хоналарига яширинча кириб, компьютерда турган махфий маълумотларни ўғирловчи ёки ўзгартириб қўювчи жиноятчилар маҳорати кўрсатилади.

Агар компьютер бошқа компьютерларга уланмаган бўлса, у маълумотнинг ишончли сақланишини таъминлайди. Маълумотни ўғирлаш ёки ўзгартириш учун жиноятчи компьютер қўйилган хонага кириб, бевосита маълумот сақланиш сирларини аниқлайдиган даражадаги билим ва тажриба эга бўлиши керак.

Компьютер жиноятчиларини компьютер техник воситасига кириш нуқтаи назаридан ички ва ташқига ажратиш мумкин. Ички фойдаланувчиларга зарур маълумотга бевосита кириш имкониятига эга бўлган шахслар киради. Ташқи фойдаланувчиларни ахборот тизими ёки воситачига зарур маълумотни олиш учун мурожаат қилувчи субъектларни ташкил қилади.

Мутахассисларнинг фикрича, жиноятларнинг асосий қисми айнан ички ва фойдаланувчилар (одатда фирма ва компанияларнинг ишчи ва хизматчилари шу тоифага киради) томонидан содир этилади. Ташқи фойдаланувчилар эса жабр кўрган томоннинг фаолиятидан яхши хабардор шахслар ҳисобланади. Ташқи фойдаланувчилар доираси шу қадар кенгки, уларни тартиблаш ва туркумлашнинг ҳеч бир иложи йўқ (деярли ҳар қандай одам ташқи фойдаланувчи бўлиши мумкин).

Компьютер мутахассислари фикрича, компьютер тизимига норасмий равишда кириб, ундаги маълумот ёки дастурни яширинча ўзгартиришга уринадиган жиноятчиларнинг уч тоифаси мавжуд. Ҳар бир гуруҳга мансуб компьютер жиноятчилари бирон мақсадни кўзлаб, ўзига хос жиноят усулларини қўллайди.

Биринчи тоифадаги жиноятчилар "хакер"лар бўлиб, улар компьютер техникаси воситаларига ноқонуний кириш йўлларини қидириш билан шуғулланувчилардир.

"Хакер"лар компьютерлардан ўзларига керакли маълимотларни олиб, компьютернинг ёки дастурларнинг заиф жойни бартараф этувчи дастурларнинг намуналарини муайян ҳақ эвазига фойдаланувчига жўнатиб ҳам туришади.

Компьютер жиноятчиларининг кейинги тоифаси "вандал"лар бўлиб, уларни яна "кракер"лар деб ҳам аташади. «Кракер» компьютерлар ва дастурлаштириш соҳасида юқори малакали мутахассис ҳисобланган «хакер»дан фарқли ўлароқ, малакасиз компьютер жиноятчиси ҳисобланади. «Кракер» компьютерларга қарши нисбатан малакасиз усуллар билан ноқонуний ҳужумлар уюштириб, уларнинг заиф жойларини топишга уринади. Компьютернинг маълумот базасига киргач, «кракер» унинг маълум досьесидаги матн ёки фототасвирларни бошқа матн ёки фототасвирга алмаштириб қўяди. Айнан «кракер»ларнинг жиноятлари газета хабарлари ва детектив романларда кўп тавсифланади, кинофильмларда кўрсатилади. «Кракер» баъзида "фрикер" ҳам бўлиши, олисдаги одамлар билан телефон орқали сўзлашиш мақсадида телефон тармоғига ноқонуний кириш учун механик ва дастурий воситалар билан ҳар хил найрангларни амалга ошириш ҳоллари кўп учрайди.

Ҳозирда «кракер» хавфсизлик тизими билан ҳимояланмаган компьютер тизимларига "ҳужум қилиш" учун Интернет тизимидаги дастурий воситаларидан ҳам фойдаланиш ҳолатлари кўпайиб бормоқда.

Учинчи тоифани компьютерлар ва дастурлаштириш соҳасидан етарли даражада хабардор бўлган ёлланма профессионаллар ташкил этади. Булар компьютер жиноятчилигида энг хавфли тоифа ҳисобланади. Ёлланма профессионални бирор мамлакат ёки компаниянинг душмани бўлган террорчилик ташкилоти ёки бирон-бир давлат ўзига ёллаши мумкин. Бундай профессионални рақиб фирма ҳам ёллаши мумкинлиги сир эмас. Айниқса, бундай мутахассислардан саноат жосуслиги (уни баъзан корпоратив жосуслик ҳам деб атайдилар) да кенг фойдаланилади.

Шу боис бу турдаги ёлланма профессионаллар дунё миқёсидаги молия институтларининг компьютерларига "ҳужум" уюштиргудек бўлса, бу жаҳон иқтисодиётига салбий таъсир этиши мумкин. Бунинг учун дунё миқёсидаги молия институтларининг барча компьютерларини ишдан чиқариш шарт эмас.

Хулоса сифатида шуни айтиш жоизки, Ўзбекистонда бундай жиноятларнинг олдини олиш мақсадида компьютер жиноятларига қарши чораларни олдиндан кўриш ва унинг ижросини таъминлаш мақсадида компьютер илмини мукаммал эгаллаган етук мутахассисларни етиштириш лозим. Бу эса келажакда қанчадан-қанча компьютер жиноятларининг олдини олишни кафолатлайди.

Абдулазиз РАСУЛОВ,
Шаҳзод САЙДУЛЛАЕВ

Mulohaza uchun mavzu

ҲОЛВАНИ КИМ ЕЙДИ?

— МАЪНАВИЙ ЗАРАРНИ АМАЛДОР ЎРНИГА ДАВЛАТ ТЎЛАЙДИМИ, — ДЕЙИШМОҚДА МОЛИЯ ХОДИМЛАРИ

Кейинги йилларда суд-ҳуқуқ тартибот соҳасида кенг кўламли ислоҳотлар амалга оширилаётганини ҳар биримиз кўриб турибмиз. Мамлакатимизда фуқаролик судлари ҳам мустақил равишда фаолият юритмоқда. Фуқаролар улар орқали айбдорлар томонидан бузилган ҳақ-ҳуқуқларини тиклаб, моддий ва маънавий зарарларини ундириб олишяпти. Бу албатта, яхши. Аммо шу ўринда бир мулоҳаза туғилмоқда. Гап шундаки, айрим судьялар томонидан кўрилган зарарларни давлат фойдасидан ундириш ҳақида ажрим чиқариш ҳоллари учраб турибди. Устига устак, ундирилажак зарар миқдори ҳам жуда катта эмас: фалон миллион сўм. Албатта, даъвогар-у жабрдийдаларнинг аҳволини тушуниш мумкин. Балки улар кўрган маънавий азобларни ўйлаб миллион сўмлар билан ҳам қоплаб бўлмас. Аммо кўрилган зарар нега уларни азоб-уқубатлар ва ноҳақ изтиробга дучор қилган кимсаларнинг ҳисобидан қопланмайди?!

Пул эмиссияси миқдори камайтириш, бюджет ҳисобидан иш ҳақи олувчилар давлат муассасаларини узлуксиз ойлик маош билан таъминлаш анча муаммо бўлиб турган бир пайтда бундай ҳолатни қандай тушуниш мумкин?..

Мисол учун айтадиган бўлсак, 1998 йилнинг 31 мартида Жарқўрғон тумани собиқ прокурори Дилмурод Абдураҳмонов айби билан туман ИИБ ходими Тўлқин Эрназаров ноҳақ жабрланган.

Тўлқин Эрназаров жабр кўрган фуқаро сифатида ўзига етказилган моддий ва маънавий зарар учун жами 5 миллион 300 минг 233 сўм тўлов ундиришни сўраб, Қумқўрғон туманлараро фуқаролик судига мурожаат қилган. Суд унинг даъвосини қисман қаноатлантириб, "вилоят молия бошқармасидан жами 3 миллион 350 минг 233 сўм (850233 сўм моддий ва 2500000 сўм маънавий зарар) ундириб берилсин" дея қарор чиқарган.

Яна бир мисол. 2001 йилнинг июн ойида Ғузор туманлараро фуқаролик ишлари бўйича суди Сурхондарё вилояти, Музработ туманида яшовчи фуқаро Абдумурод Холбоев ҳамда унинг қариндошлари ғайриқонуний равишда жиноий жавобгарликка тортилгани ва қамоқда сақланганлиги учун уларга етказилган йигирма беш миллион сўмлик маънавий зарарни ундириш ҳақида фуқаролик ишини кўриб чиққан ва даъвогарларнинг аризасини қисман қаноатлантириб, уларга уч миллион сўм ундириб беришга қарор чиқарган. Ажабланарлиси, бу қарорда ҳам "Даъвогар фойдасига давлат ҳисобидан республика бюджетидан уч миллион сўм ундириб берилсин" дея қайд этилган. Энди ўйлаб кўринг, жабрлаганлар бир ёқда қолиб, давлат хазинасидан жабр кўрган бир фуқарога маънавий зарар тўланиши инсофданми? Гарчи айрим ҳолларда маънавий зарарнинг бюджетдан тўланиши қонунда кўзда тутилган бўлса ҳам, ушбу ҳолатда айнан бир фуқаронинг ҳуқуқларини, қадр-қимматини оёқости қилган кимсалар аниқ-ку?!

Шундай экан, бу масалани адолатли ҳал этиш имкони йўқми? Ўйлаймизки, мазкур мулоҳаза кўпчиликни қизиқтиради.

Шу маънода бу масала юзасидан ҳуқуқшунослар ўз фикр-мулоҳазаларини билдиради, деб умид қиламан. Зеро, талаб ва таклифлар асосида тегишли қонунларга ўзгартишлар киритиш фойдадан холи бўлмайди, деб ўйлайман.

Бахтиёр ОЛЛОМУРОД,
«Инсон ва қонун» мухбири

Qilmish-qidirmish

"ЯНГИ АЯ"НИНГ БАҒРИТОШЛИГИ

Тақдир экан, Гулноза Комилова биринчи эри билан яшаб, фарзанд кўрмаганлиги туфайли ажрашган эди. Худди шу вақтда Андижон шаҳри, Сафоий кўчасида яшовчи Козимжон Рўзиевнинг турмуш ўртоғи Санталатхон касаллиги туфайли вафот этган эди. Уларнинг бир ўғил, икки қизи ҳали вояга етмаган, она меҳрига зор эди. Қолаверса, рўзғорда аёлнинг ўрни бошқа... Шуларни ҳисобга олиб, яхши одамларнинг аралашуви туфайли Гулноза Козимжонга турмушга чиқди. Зора, уч етимнинг бошини силаса, яратган эгам унга ҳам фарзанд ато этса, дейишди кексалар.

"Янги ая" бошида сал меҳрибонроқ бўлиб туюлган эди. Унинг қандай инсон эканлиги кейинроқ яққол кўрина бошлади. У ўзини ўгай қизлари олдида худди эртаклардаги ялмоғиз сингари тутарди. Унинг зуғумларига чидай олмаган ўгай ўғли Ғуломжон катта бувисникига бутунлай кетиб қолди.

Гулноза қизларни дам-бадам шундай дўппослар эдики, уларнинг даҳшат билан чинқириб йиғлаганларига чидолмаган қўшнилар чиқишиб опа-сингилларни унинг чангалидан ажратиб қўярди. Агар дадангга айтсаларинг, қонингни ичаман, дерди ўгай она ўдағайлаб.

Бир куни бозордан келган Гулноза ўн беш ёшли ўгай қизи Санобар тайёрлаган овқатдан кейин уйига кириб кетди. Бироздан сўнг даҳшатли овозда қизини чақирди.

— Санобар, етимча, мана бу ердаги 800 сўм пул қани? Сотгани олиб келган қуртобларимдан ҳам ебсан. Жувонмарг, ҳаромзода...

У оғзига келган сўзлар билан қизни бўралаб сўкаётиб, кўзи кетмон сопига тушиб қолди ва уни қўлига олиб қизнинг тўғри келган жойига ура бошлади.

— Жон аяжон, кечиринг, — дея ялиниб-ёлвора бошлади бечора қиз. — Саида синглим билан унинг ўртоғига тўрт дона қуртоб бердим. Кечиринг, энди бир донасига ҳам тегмаймиз.

— Бекор айтибсан, ифлос. Анчагина қуртоблару 800 сўм пул ҳам қўйган еримда йўқ-ку?

— Биз 800 сўмни кўрганимиз йўқ, жон аяжон, — деб зорланиб-зорланиб йиғларди қизалоқ.

Худди шу вақтда Гулноза Санобарни ошхонага судраб олиб борди ва қўли газда шарақлаб қайнаб турган чойнакка тегиб кетди-да, қайноқ сув Санобарнинг қўлига тўкилди. Опасининг чинқириғини эшитган 9 ёшли Саида кўчадан югуриб ошхонага кирди. Шунда Санобар "қоч Саида, аям сени ҳам уради", — деди жон ҳолатда.

У эса нима бўлаётганига тушунмай энди кўчага қочмоқчи эди, Гулноза унга ҳам икки ҳатлаб етиб олди.

— Жон аяжон, бизни урманг, — дея ҳар галгидек ялинди Саида, — нима десангиз қиламиз, айланай аяжон.

Лекин Гулнозанинг қулоғига қизларнинг ёлворишлари кирмасди. Унинг кўзига қизалоқларнинг маъюс чеҳралари кўринмас, аксинча фақат 800 сўм пул билан қуртоблар кўринарди, холос. У Саидани газнинг ёнига итариб юборди. Саида қайноқ суви бор чойнакнинг устига йиқилиб тушди ва елкаси, оёқлари куйиб қолди.

Шундан сўнг Гулноза қизларнинг елкасидан совуқ сув қуйди.

— Ҳой етимчалар, агар бировга айтсаларинг ўлдираман, — деб ғазабланди ялмоғиз келбат Гулноза.

— Йўқ, аяжон, ҳеч кимга айтмаймиз, жон аяжон, — деб ялинишди қизлар.

Қўшнилар бу жанжални эшитмай қолишди, шекилли, аксига олиб шу куни ажратгани чиқишмади. Дадаси келганда Гулноза "қизларингиз ўғирлик қилишган экан, урдим", — деди ялтоқланиб унинг бўйнига осилди.

Икки опа-сингил тўрт кун қандай азоб чекканини батафсил ҳикоя қилишга қалам ожиз. Ана шу кунларда қизларни ҳеч қаёққа чиқармаган Гулноза бешинчи куни қуртоб, писта сотгани кўчага чиқиб кетди. Қўшнилардан Моҳидилхон ая уларникига айланиб чиқиб, қизларнинг аҳволини кўриб қолди. Дарҳол қўшнилардан икки-учтасини чақирди. Улар тўпланишиб опа-сингилларни шифохонага юборишга келишдилар.

Суд тиббий экспертизаси хулосаларига кўра опа-сингил Санобар ва Саида Рўзиевалар ўнг елка, кўкрак қафаси, ўнг болдир, юзининг ўнг томонида қаттиқ зарбдан кўкаришлар, қайноқ сувда 1-,2-,3-"а" "б" даражада ўнг билак, бўйин орқаси, ўнг курак, ўнг елканинг биқин, яна бири эса чап елка ва билак қисмининг 6 фоиз куйган.

Шу ерда ҳақли бир савол туғилади: ҳали ўнг гулидан бир гули очилмаган қизалоқларга бунчалик ситам қуюндек ёғилишига нима сабаб бўлди экан? Уларнинг зир титраб, оёқларига тиз чўкиб ёлворишлари, кўз ёшларидан "янги ая" — Гулноза нима ҳузур топди экан?!.

Бунинг замирида "янги ая"нинг бемеҳрлиги, бағритошлиги ётибди, холос.

Етимчага зулм қилиш оғир гуноҳлигини билиб туриб, бегуноҳ қизалоқларга жабр етказган Гулноза Комилова одил суд ҳукми билан тўрт йил озодликдан маҳрум этилди. Бизда ҳеч ким ҳимоясиз эмас. Адолатли қонунлар ана шундай тошбағр, меҳр кўчасидан ўтмаган, инсонийликка ҳайф келтирадиганларнинг ҳам таноби тортиб қўяди. Бу воқеанинг бўлганига анча вақт бўлиб ҳам қолди, лекин унинг даҳшати қалблардан ҳали-вери кетмайди.

Саида АҲМАДЖОНОВА,
Илҳомжон ЭГАМНАЗАРОВ

Qutlov

ИЛМНИНГ ШАРАФЛИ ЙЎЛИ

Мамлакатимиз ҳуқуқшунослик фани тараққиётида ҳуқуқшунослик фанлари доктори, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган ҳуқуқшунос Фозил Отахўжаевнинг ҳам муносиб ҳиссаси бор. У 1954 йилда ҳуқуқшунослик дипломини қўлга олиб, Илмий Кенгаш томонидан аспирантурага қабул қилинганди. 1958 йилгача ТошДУ (ҳозирги ЎзМУ) ҳуқуқшунослик факультети "Фуқаролик ҳуқуқи ва жараёни" кафедраси аспиранти сифатида илмий тадқиқот ишлари олиб борди. 1958 йилдан бошлаб ўқитувчи, катта ўқитувчи, доцент сифатида фолият кўрсатиб келган Ф. Отахўжаев ҳозирги вақтда Тошкент давлат юридик институтининг "Фуқаролик ҳуқуқи" кафедрасида меҳнат қилмоқда. Ф. Отахўжаев 1963 йилда номзодлик, 2000 йилда докторлик диссертацияларини ҳимоя қилди. Олим кўп йиллик самарали меҳнати эътирофи сифатида хизмат кўрсатган ҳуқуқшунослик фахрий унвони билан тақдирланди.

Тажрибали ҳуқуқшунос Ф. Отахўжаев 1996 йилда "Оила Кодекси" лойиҳасини тайёрлаш комиссия аъзоси сифатида фаол иштирок этди. Шунингдек, олимнинг айрим фикрлари оила ҳуқуқига оид меъёрий ҳужжатларни яратиш, никоҳдан ажратиш, болалар тарбияси билан боғлиқ бўлган низоларни ҳал қилиш бўйича Олий суд қарорларини тайёрлашда инобатга олинди.

Бугунги кунда ўзининг қутлуғ етмиш ёшини нишонлаётган олимнинг кўплаб шогирдлари мамлакатимиз ҳуқуқшунослигини ривожлантиришга муносиб ҳисса қўшиб келмоқда. Улар ўзларининг ажойиб устозлари билан ҳақли равишда фахрланадилар. Устознинг сермашаққат фаолиятига муваффақият, мустаҳкам соғлик тилаймиз. Шогирдларига доимо йўл-йўриқ кўрсатишларида чарчамасин, деймиз.

ТДЮИ жамоаси

КЕЛИНГ, КУЛИШАЙЛИК

Эру-хотин судга бориб, ажрашмоқчи бўлишибди. Эри "ажрашаман" дебди. Хотини унамапти. Унга сари эри "Хотиним менга ёқмайди, у мен билан яшамайди" деб тихирлик қилаверибди. Шунда залда асабийлашиб ўтирган бир эркак чидолмай ўрнидан турибтида, қаҳр билан дебди:

— Ҳе, ўргилдим сендақа олифтадан... Бу хотин бутун шаҳарга ёқади-ю, фақат бу кишига тўғри келмас эмиш...

* * *

Хотин онасига:

— Эримни кўргани кўзим йўқ. Мени урди-я, ярамас!

— Ие, мен эрингни Кисловодскда деб ўйловдим.

— Мен ҳам шунақа деб ўйловдим-да...

Qing'irlikning qiyig'i

ЎҒИРЛИК ОШ БАДАНГА ЮҚМАС

ЁХУД ТОҒЛИКЛАР УРФ-ОДАТИНИ БУЗМОҚЧИ БЎЛГАНЛАР ХУСУСИДА

Айни баҳор кунларидан бирида Бойсун туманига қарашли "Дуоба" жамоа хўжалигида истиқомат қилувчи Назар Ҳайитов деган 19 яшар йигит тоғ ёнбағридаги сўқмоқ йўлдан Олтинсой туманида яшовчи қариндошининг уйига боришга аҳд қилди. Тоғ тарафдан салқин шабада эсиб турар, борлиқнинг ям-яшил либоси кўзни қамаштирар ва чор тарафдан баҳорнинг нафаси уфуриб турарди. Ана шундай пайтда Назарнинг нигоҳи табиатнинг хушманзара тароватини бир чеккада қолиб, яйловда ўтлаб юрган бир уюр отларга тушди. Дарров атрофга олазарак қараб олди. "Эгасиз юрган экан, шуларнинг бирини миниб кетсам, ким ҳам кўриб турибди", деган шум хаёлга бориб, шу заҳоти уйига қайтди. У молхона шифтига қистирилган арқонни яширинча қўлтиғига уриб, тағин отлар ўтлаб юрган яйловга шошилди. У уюрдаги сағрини ялтиллаб турган бир айғирни ушлайман деб роса уринди. Лекин бунинг уддасидан чиқмагандан кейин борига барака деди-да, арқонни сарғиш тусли бир байталнинг бўйнига ирғитди. Айни шу дамда у арқонни биянинг бўйнига эмас, сиртмоқни ўзининг бўйнига ташлагани хусусида мутлақо ўйламади. Назар байтални миниб йўлга тушар экан, ўша куни Олтинсойнинг Хўжасоат қишлоғи яқинида бўлиб турган бозорни мўлжаллаган эди. Бозорда олтинсойлик Хушвақт Ҳасанов зотдор ва сут берадиган сигир харид қилиш мақсадида кўп айланди. У кўнгли тусаган сигирни тополмагач, энди бозордан чиқмоқчи бўлиб турган эдики, байтал ушлаб турган Назарни кўриб қолди.

— Бияни сотасанми ёки миниб юрибсанми, — деб сўради ундан Хушвақт ака.

— Сотаман, пул керак эди, амаки. Отам шу байтални сотиб келгин деб юборган эди, — дея ёлғонни жойига қўйди Назарбой.

— Қанча сўрайсиз?

— 90 минг берсангиз, бия сизники, — деди илгарилари ҳам бунақа савдода кўзи пишиб кетган Назарбой.

Озгина тортишувдан кейин бия 80 минг сўмга нархланди. Назар Ҳайитов ўғирлик мол учун пулни қуртдек санаб қўйнига урди. Ота-боболаримиз ўғирлик ош баданга юқмас, деб бекорга айтмаган экан. Орадан бир ой ўтар-ўтмас от ўғриси қўлга тушди.

Шу жамоа хўжалигида истиқомат қилувчи Иброҳим Зокиров деган йигит ҳам Назарбойнинг йўлини тутиб, бировнинг молига кўз олайтирди. У ҳам хилват даралардан бирида ўтлаб юрган бир тўда сигирларни кўриб қолади. Шунда бирдан унинг кўнглини қинғир ният эгаллайди. Иброҳим аввал атрофни шошилмасдан кўздан кечириб, ҳамма ёқ жим-жит эканини аниқлайди. Одам қораси кўринмаётганига ишонч ҳосил қилгач, шулардан бирини ҳайдаб кетайми ёки сўйиб кетсамми, дея ўйланади. Дарҳол ёнидаги пичоқни чиқариб, бир сигирнинг қорнига тиқади. Беҳос урилган зарбдан бечора сигир гандираклаб бориб катта харсанг тошга урилади. Иброҳим жон талвасада типирчилаётган жониворнинг бўғзига пичоқ тортади. Мол терисини шоша-пиша шилган Иброҳим гўштни кўтариб кетай деса, юз килодан оғир. Кучи етмайди. Йўқолганига куюнма, топилганига қувон, дея сигир терисини қопга ўраб жойлаб, Омонхона қишлоғи томон жўнайди. Ўғри кирган жойини эмас, қочар жойини излар экан. Сигир терисини қандай пуллайман деб юрганда, унинг омади чопди денг. Шу қишлоқда юрган бойсунлик бир қассоб йигит ўғирлик терига харидор чиқди:

— Нархини айт, ука, қанча берай, — деб савдолашди қассоб йигит.

— 20 минг сўм берсангиз, тери сизники, — деди бўш келмасдан ўғирлик мол эгаси бўлмиш Иброҳим.

— 15 та бераман. Ҳоҳласанг шу, ҳоҳламасанг ўзинг биласан.

— Майли, майли, розиман, — деди ичида шу ёғига ҳам рози бўлиб турган Иброҳим.

У терини пуллагач, шаҳарга тушди. Ўзига мода тусига кирган спорт кийимлари харид қилиб, уйига қайтди ва ҳеч нарса кўрмагандек бемалол юраверди...

Қишлоқда одамлар бир-бирларини яхши билишади. Ҳамманинг турмуш-туриши ойнадек бир-бирига маълум. Назарбойнинг қилмиши ҳам узоқ вақт махфий бўлиб қолмади. Аксинча, саноқли кунлардан сўнг унинг ўғирлиги фош бўлди. Тегишли жойда ўз қилмиши учун жавоб ҳам берди.

Мана, сизга икки ўғирликнинг тафсилоти. Олис тоғда илгаридан яшайдиган ёки бирон қариндош-уруғи турадиган кишилар яхши билишадики, яқин йилларгача у жойлардан бировнинг молини ҳайдаб кетгани ёки ўғирланганини эслашмайди. Чунки тоғ одамларининг ўзига хос удум ва урф-одатлари мавжуд. Шу пайтга қадар ана шу удум ва урф-одатни бузишга ҳеч кимнинг ҳадди сиғмаган. Тоғ бағрида қўйиб юборилган отлар, сигир ва қўй-эчкилар бемалол ўтлаб юраверган. Эгалари молларини изидан эргашиб, боқиб юрмаган. Кўриниб турибдики, икки ёш йигит ана шу одатни яхши билса ҳам, унга хиёнат қилмоқчи бўлди. Лекин ота-боболаридан сақланиб қолган ушбу урф-одат уларнинг қинғир ниятига йўл бермади.

Ўз мухбиримиз

Mitti maslahat

"ТЕКШИРИШГА ҲАҚҚИНГИЗ ЙЎҚ..."

Никоҳни қайд этишни сўраб мурожаат қилаётган йигит-қизлар орасида шундай кескин талаб ва эътирозларни билдираётганлар ҳам учрайди. Шу ўринда ФХДЁ идоралари ходимларининг никоҳни қайд қилишдан илгари айрим маълумотларни текшириб кўришга ҳақли эканликлари тўғрисида тўхталиб ўтиш жоиз.

Маълумки, никоҳ фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этиш идораларида рўйхатга олинган пайтдан бошлаб никоҳ тузганлар эр-хотин ҳисобланади.Шу билан бирга айни дамда ўртада ҳуқуқ ва мажбуриятлар юзага келди. Демак, шундай масъулиятли ҳолатни расмийлаштирмай туриб, ҳар бир ФХДЁ ходими тузилаётган никоҳнинг ихтиёрийлиги, йигит-қиз никоҳ тузиш учун ўз розиликларининг эркин ифода этиш қобилияти бор-йўқлиги, мажбурлаш ҳолатлари бўламаётгани, Оила Кодексининг 16-моддасида кўзда тутилган никоҳ тузишга монелик қиладиган ҳолатлар бор-йўқлигини синчиклаб ўрганиши, текшириб кўриши ўринлидир. Чунки баъзан бўлажак келин-куёвлар ўз ғаразли мақсадлари йўлида ФХДЁ идоралари ходимлари томонидан ёлғон кўрсатма бермаслик ҳақида маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги Кодексининг 230 моддаси тартибида огоҳлантирилсалар-да, баъзи никоҳга монелик қилувчи ҳолатни яширишади. Бу эса келгусида бу никоҳнинг ҳақиқий эмаслиги ва бекор бўлишига олиб келади.

1998 йил 12-апрелда Вазирлар Маҳкамасининг қарори билан тасдиқланган **"Фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этиш қоидалар"**га кўра ФХДЁ идораси қонунчиликнинг бузилишининг олдини олиш мақсадида никоҳдан ўтувчиларнинг аризасини қабул қилиш вақтида уларнинг шахсини тасдиқловчи ҳужжатлар бўйича қонуний никоҳда туриш—турмасликларини текшириб кўриши керак. ФХДЁ идораси манфаатдор шахслар илтимосига кўра ёки ўз ташаббуси билан зарур текширув ўтказиши мумкин. Агар никоҳни қайд этишга тўсқинлик қилувчи қонуний ҳолатлар мавжуд бўлса, ФХДЁ идораси уни қайд этишини рад этади. Текшириш муддати 3 ойдан ошмаслиги лозим.

Бундан ташқари, ФХДЁ идораси томонидан никоҳдан ўтувчи йигит-қизнинг айрим шубҳали ҳолатларини тегишли маълумотлар асосида ёки ФХДЁ ходимининг ташаббуси билан ўрганиб чиқиш қонунга тўла мос келди.

Яна шуни айтиш керакки, кейинги пайтларда тез-тез учраб тураётган сохта никоҳнинг олдини олиш мақсадида ҳар бир ФХДЁ ходими ўз ваколати доирасида текширишлар ўтказса, ҳеч шубҳасиз, айрим кўнгилсиз ҳолатларга чек қўйилар эди.

Jinoyat va jazo

КУННИНГ ЁМОНИ КЕТАР, ОДАМНИНГ ЁМОНИ КЕТМАС

Бир доно кишидан сўрашибди:

— Болани неча ёшдан тарбиялаш керак?

Ўз навбатида донишманд сўрабди:

— Фарзандингиз неча ёшга кирди?

— Олти ойлик бўлди.

— Унда сиз ярим йил кечикибсиз, — дебди донишманд.

Мана, шу оддий ва жўн туюлган суҳбат замирида улкан маъно мужассам. Ҳар бир бола — у хоҳ қиз, хоҳ ўғил ўғил бўлсин — гўдаклигидан тарбиясига алоҳида эътибор бериш мустаҳкам келажакка замин яратиш деган маънони англатади. Акс ҳолда эса сира кутилмаган фожиали воқеа ҳам содир бўлиши ҳеч гап эмас. Қуйида ҳикоя қилмоқчи бўлган воқеа ҳам бу фикрни тасдиқлайди.

Келинг, яхшиси, воқеани сал илгарироқдан бошлайлик. Тақдир экан, Дилшод ҳали бир ёшга тўлмай тирик етим бўлиб қолди. Ота-онаси ўзаро келиша олмасдан ажралишди. Наримон ака ҳарқалай жигари эмасми, неварасини ўз қарамоғига олди. Кейин ҳам уни ўз фарзандларидан кам кўрмади, оқ ювиб, оқ таради. Аммо унинг тарбияси мақташга арзимасди.

Ҳақиқатдан ҳам, у ҳеч кимдан кам бўлмай ўсиб, улғайди. Аммо вояга етган сайин номақбул қилиқлар чиқара бошлади. Қишлоқдошларини хафа қиладиган, ўзидан безитадиган бўлди. Ўтганнинг ўроғини, кетганнинг кетмонини олиб, жанжал чиқарарди. Бундай пайтда Наримон ака доимо ўртага тушиб, ўғлининг ёнини оларди. Ҳали ёш, вояга етса қуйилиб қолар, деб ўзига тасқин берарди.

Бир сўз билан айтганда, Дилшод гарчи етим бўлса-да, бировдан кам бўлмай ўсди. Лекин унинг табиатида юз кўрсата бошлаган ёвузликдан қўрқса қўрқулик эди.

— Дилшоднинг оилада кўнглини оғритишга ҳеч ким ботинмасди, — деб хотирлайди унинг аммаси Ойбуви Номозова. — Шундан бўлса керак, у айб ишга қўл урганда ҳам, сўзсиз, кечирилрди. У ана шундай кайфиятда ўсди. Ҳеч ким мени уришмайди, деган фикр унинг тасаввуридан мустаҳкам жой олган эди. Шу боис у ўсмирлигидаёқ ичкилик ичиш, сигарет чекишга ўрганди. Уни икки марта уйлантириб қўйганмиз. Иккала келин билан ҳам келиша олмади. Уларни ҳайдаб юборди. Бора-бора бутунлай ичкиликка берилиб кетди. Уни бу йўлдан қайтаришга кўп уриндик. Аммо у ҳамиша айтганимизнинг тескарисини қиларди. Охир-оқибат эса...

Дастлаб Дилшод ўғирлик жиноятини содир этиб қамалиб чиқди. Лекин у бундан сабоқ чиқариб олмади. Ота-онасининг гарданида оғир юк бўлиб, ҳеч қаерда ишламай юрди.

Шу йилнинг 15 январ куни соат 17 лар атрофида Дилшод бир литр вино олиб, уни дўконнинг ўзидаёқ ичиб олди. Сўнг маст ҳолда таниши бўлмиш Қаҳрамоннинг уйига йўл олади. Аммо уни маст ҳолда кўрган Қаҳрамон алдаб-сулдаб тезда ташқарига кузатиб қўйди. Айни қиш чилласи эмасми, унинг оёқ кийимидан сув ўтиб, жиққа ҳўл бўлди. Бир оздан сўнг у яна Қаҳрамоннинг уйига қайтиб кириб, айвонда турган уч жуфт пойафзалларини ўғирлаб кетди. Шундан сўнг кўчада ярим тунгача гандираклаб юрди. Бир пайт уйи эсига тушиб қолди. Тўғриси, отасидан пул олиб, яна ичишни ўйлади. "Пул бермаса, қўрқитаман" — дея кўнглидан ўтказди у.

Бедодликни қарангки, Дилшод ўзи ўсиб улғайган, тузини тотиган ҳовлига эшикдан эмас, балки ўғри сингари девор ошиб кирди. Отаси ҳали ухламаган экан, у "гурс"этган товушни эшитиб, шоша-пиша ҳовлига чиқди. Ва ўғлининг аҳволини кўриб тутақиб кетди:

— Яна ичиб келдингми?!. Ахир, бола-чақангнинг ҳақига мунча хиёнат қиласан?!. Битта рўзғорни эплаб тебратолмасанг, қанақа одамсан, ўзи?!

— Нима хоҳласам, шуни қиламан. Менга ҳеч ким хўжайин эмас, — деди Дилшод тап тортмай. У қаршисида ғазабдан титраб турган отасига тикилар экан, хаёлида бирбиридан ёвуз ўйлар кечарди. У отасидан кўз узмай даҳлиз четида турган темир хокандозни қўлига олиб, қабиҳлик сари биринчи қадам қўйди. У кутилмаганда отасининг бошига хокандоз билан уриб, уни ерга йиқитди. Кетма-кет зарбадан сўнг ота жон таслим қилди. Шундан сўнг Дилшод жиноятини яшириш мақсадида отасининг жасадини судраб молхонага олиб кирди-да, хас-хашаклар орасига яшириб қўйди.

Шундан кейин у жиноий ҳаракатини давом эттириб, отасининг янги тўни, шими, калиш маҳси ва этигини олиб уйдан қочиб қолди. У ҳовлидан чиқиб кетишидан олдин ўзи содир этган жиноятни яшириш мақсадида "Мен Ойбувиникига кетдим", деган мазмунда отаси номидан хат қолдирди.

У тонг саҳарда Навоий шаҳрига етиб келиб, отасининг кийим-бошларини арзон-гаровга сотиб, овқатланади. Кейин Нурота туманига жўнади. Бу ерда у иш излаб сандироқлаб юрди. Лекин унинг қочиб юриши узоққа чўзилмади. Тезда у содир этган мудҳиш қотиллик ошкор бўлди. Жиноятчи қилмишига яраша жазо олди.

Халқимизда кунининг ёмони кетар, аммо одамнинг ёмонлиги кетмас, деган нақл бор. Дилшод ўзини оқ ювиб, оқ тараган, оталик меҳрини бериб вояга етказган одамнинг умрига зомин бўлди.

Хўш, ана шу мудҳиш воқеанинг юз беришида ким айбдор? Албатта, бу ўринда қотилнинг айбини ҳеч нима билан оқлаб бўлмайди. Лекин у ёшлигидан тўғри тарбия олганда, шундай разолатга қўл урмасди.

Илҳом ҚЎЧҚОРОВ,
ҳуқуқшунос

1996 йилнинг январидан нашр этилади
ИНСОН ва ҚОНУН
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ГАЗЕТАСИ

МУАССИС
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИ

1998 йил 2 июлда Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасида 00141-рақам билан рўйхатга олинган

Бош муҳаррир:
Шодикул ҲАМРОЕВ

ЖАМОАТЧИЛИК КЕНГАШИ
Ғайбулло РАҲИМОВ
Шухрат РЎЗИНАЗАРОВ
Эркин ҚУДРАТОВ
Аслиддин БОЛИЕВ
Абдил ТЎХТАШЕВ

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ
Шухрат ФАЙЗИЕВ
Ғафур АБДУМАЖИДОВ
Ислом ҲАМРО
(Бош муҳаррир ўринбосари)
Холли НОРБОЙ
Нормейли НОРПЎЛАТОВ
Миршоҳид МИРҲАМИДОВ

Индекс: 646882
«ИНСОН ВА ҚОНУН» газетаси таҳририяти компьютер базасида терилди ва саҳифаланди. А-2 бичимда, 2 босма табоқ ҳажмида, офсет усулида «Шарқ» нашриёт матбаа акциядорлик компанияси босмахонасида босилди. Корхона манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси 41-уй. Буюртма Г-3143. Тиражи — 10.000.
Босишга топшириш вақти - 21.00
Топширилди - 21.00

Навбатчи:
Бобомурод РАЙИМОВ
Саҳифаловчи:
Жаъфар ЖАББОРОВ
Компьютер оператори:
Мадина АБДУЛЛАЕВА

МАНЗИЛИМИЗ:
700047,
Тошкент шаҳри,
Сайилгоҳ кўчаси-5.
Тел: 132-14-18
(умумий бўлим),
133-70-65,
133-84-50

Таҳририятга юборилган қўлёзмалар эгаларига қайтарилмайди ва уларга ёзма жавоб берилмайди.
Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқ қилиши мумкин.
Факт ва далиллар тўғрилиги учун масъулият муаллифлар зиммасидадир.